

บทที่ 3

ประวัติศาสตร์ประเทศบรูไน

1. บรูไนก่อนยุคอาณานิคมของอังกฤษ

บรูไนเป็นแหล่งอารยธรรมเก่าแก่แห่งหนึ่งของโลก มีอายุไม่น้อยกว่า 1,500 ปี มาแล้ว ทั้งนี้ทราบได้จากหลักฐานที่ขุดพบมีเครื่องปั้นดินเผา เหยือกษาปณ์ โบราณวัตถุของจีนและของบรูไนเอง บรูไนได้รับอิทธิพลทางอารยธรรมจากอาณาจักรศรีวิชัยในคริสต์ศตวรรษที่ 8 และอาณาจักรมัชปาหิตในคริสต์ศตวรรษที่ 13 ท้ายสุดศาสนาอิสลามได้เข้ามามีบทบาทในบรูไน จนกระทั่งปัจจุบันนี้

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 5 ได้มีรัฐ ๆ หนึ่งเกิดขึ้นในเกาะบอร์เนียว หากดูหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของยุโรปและจีนแล้วจะเห็นว่ารัฐนี้ได้มีการติดต่อค้าขายกับรัฐอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีการบันทึกชื่อ “วิชัยปุระ (VIJAYAPURA)” “โป-โล (Po-Lo)” โป-นิ (PO-Ni) โปลิ (Po Li) และ บุนไล (Bun-Lai) เชื่อกันว่าชื่อดังกล่าวน่าจะเป็นที่มาของชื่อ บรูไนในปัจจุบันมีบันทึกที่กล่าวถึงชื่อของบรูไนโดยตรงเป็นบันทึกของ Prapanca ซึ่งเป็นชาวชวา บันทึกในรูปของร้อยกรอง ชื่อเนการาเกอร์ตาคามา โดยใช้ชื่อว่า “เบอรูเน็ง” (Beruneng) ในบันทึกการสืบสันตติวงศ์ของสุลต่านบรูไน (Silsilah Raja-Raja Brunei) เห็นพ้องต้องกันกับเนการาเกอร์ตาคามาว่า บรูเน็ง (Beruneng) หรือ บรูไนเคยเป็นดินแดนที่อยู่ในการครอบครองของอาณาจักรมัชปาหิตมาก่อนที่อาณาจักรมัชปาหิตจะล่มสลายในคริสต์ศตวรรษที่ 15 ในทศวรรษ 1420 บรูไนได้มีความสัมพันธ์ทางการเมืองกับอาณาจักรมะละกา บรูไนจึงสามารถรักษารูปไว้ได้ จนกระทั่งต้นคริสต์ศตวรรษที่ 16 เมื่อโปรตุเกสตีอาณาจักรมะละกาแตกบรูไนได้กลายเป็นรัฐหนึ่งที่รุ่งเรืองที่สุดในเวลาต่อมาก่อนที่จะกลายเป็นรัฐอันยิ่งใหญ่

สุลต่านบรูไนที่เข้ารับศาสนาอิสลามเป็นองค์แรกคือ อะวัง อะลัก เบอตาตาร์ หลังจากรับศาสนาอิสลามแล้วพระองค์ก็เปลี่ยนชื่อ เป็นสุลต่าน มุฮัมมัดซาลห์ พระองค์ได้อภิเษกสมรสกับราชธิดาของสุลต่านอะโฮร์ ในรายงานของอิมามอะอูบได้ระบุไว้ว่า “---รัฐบาลเริ่มแรกของบรูไนที่นำอิสลามมาเผยแผ่ตามบทบัญญัติของท่านนบีมุฮัมมัด คือลฯ คือ สุลต่านมุฮัมมัดซาลห์---”

แม้ว่าศาสนาอิสลามเริ่มปรากฏชัดในบรูไนในรัชสมัยของสุลต่านมุฮัมมัดซาลิห์ แต่ศาสนาอิสลามเข้าสู่บรูไนก่อนหน้านั้นแล้ว เพราะบรูไนเป็นเมืองท่า มีพ่อค้ามุสลิมมากมาย หลายกลุ่มเข้าไปค้าขายในบรูไนและภูมิภาคใกล้เคียง ตามบันทึกของชาวจีนในปี ค.ศ. 977 กษัตริย์ปุนี (ต่อมาเรียกว่าบรูไน) ได้ส่งคณะทูตไปยังจีนโดยมี ปูยา-ลิ (อบูอะลี) ชินู (เช็คนุส) และกอก๊กกอซิมเป็นผู้นำคณะพร้อมกันนั้นก็ได้นำพระราชสาส์นจากกษัตริย์บรูไนไปยังจักรพรรดิของจีน คณะทูตทั้งหมดพัก ณ เรือนพักรับรองซึ่งเป็นที่พักสำหรับราชอาคันตุกะต่างประเทศ การที่ทั้งสองประเทศมิได้ติดต่อกันทางการทูตมาช้านาน จึงถือว่าการมาของทูตปุนี (บรูไน) เป็นการมาครั้งแรก และว่าการมาของทูตบรูไนครั้งนี้เป็นการมาอย่างทางการ เพราะมีหัวหน้า คณะทูต คือ ปูยา-ลิ (อบูอะลี) และกอก๊กกอซิมมาในฐานะเป็นตัวแทนกษัตริย์ การเรียกชื่อปูยา-ลิ (Pu ya-Li) และกอก๊กกอซิมในครั้งนี้อยู่แสดงว่า สังคมบรูไนในขณะนั้นเป็นสังคมมุสลิมแล้วและก็เป็นไปได้ที่ในหมู่บ้านทั่วไปก็อาจมีมุสลิมด้วยแล้วเช่นกัน

หลักฐานอีกอย่างหนึ่งที่เป็นหลักฐานการเข้าไปของอิสลามในบรูไนคือหินบนหลุมฝังศพ ซึ่งพบในเขตสุสานมุสลิมที่รังัส ถนนดูตง บันดาร์เสรีเบกาวัน ซึ่งเป็นที่ฝังศพของ ปูงู เจียวมู (Chieh-Mu) บันทึกไว้ที่หิน ปี ค.ศ. 1264 ทำให้กระจ่างชัดมากขึ้นเกี่ยวกับการเข้าไปของอิสลามในบรูไน

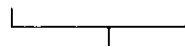
เมื่ออะวังอะลัก เบอตาตาร์เข้ารับอิสลามเป็นทางการและเปลี่ยนชื่อเป็นสุลต่านมุฮัมมัดซาลิห์แล้วบรรดานักเผยแผ่ศาสนาอิสลามก็ได้เผยแผ่อิสลามอย่างเปิดเผย และเมื่อกษัตริย์เข้ารับอิสลามแล้ว จึงเรียกรัฐที่กษัตริย์ปกครองเป็น "รัฐอิสลาม" ในเวลาต่อมา

ศาสนาอิสลามได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะในสมัยของชาร์ฟ อะลี (Sharif Ali) เดินทางไปยังบรูไน หลังจากชาร์ฟ อะลีได้เผยแผ่อิสลามจนประสบผลสำเร็จ โดยดีในบรูไน ท่านชาร์ฟ อะลีก็ได้สมรสกับพระนางรัตนาภุสุมาราชธิดาของสุลต่านอะห์มัด ซึ่งเป็นราชอนุชาของสุลต่านมุฮัมมัดซาลิห์ เมื่อสุลต่านอะห์มัดเสด็จสวรรคต ประชาชนได้เรียกร้องให้ชาร์ฟ อะลี เป็นสุลต่านเพราะสุลต่านอะห์มัดไม่มีราชโอรส ชาร์ฟ อะลี ได้ขึ้นครองราชย์สืบต่อจากสุลต่าน อะห์มัด ทรงพระนามว่า สุลต่านชาร์ฟ อะลี พระองค์เป็นสุลต่านที่มีเลือดเนื้อเชื้อไขสืบมาจากท่านศาสดานบีมุฮัมมัด ศ็อลลาฯ ดังนี้

นบีมุฮัมมัด คือกลีออ ลอฮูอะลัยฮิวะซัลลัม



นางฟาฏิมะฮฺ + อะลี



สุซันบันุ

ฮาซัน



อับดุลลอฮฺ อัลมะฮ์รุ



มุซาอัลญาน



อับดุลลอฮฺ อัลรอธี



มุซาอัชชานี



มุฮัมมัด อิธฮาเฮร์



อับดุลลอฮฺ อัลอักบัร



อะบู บะฟาร์ มุฮัมมัด



อับดุลเลาะห์



อะลี



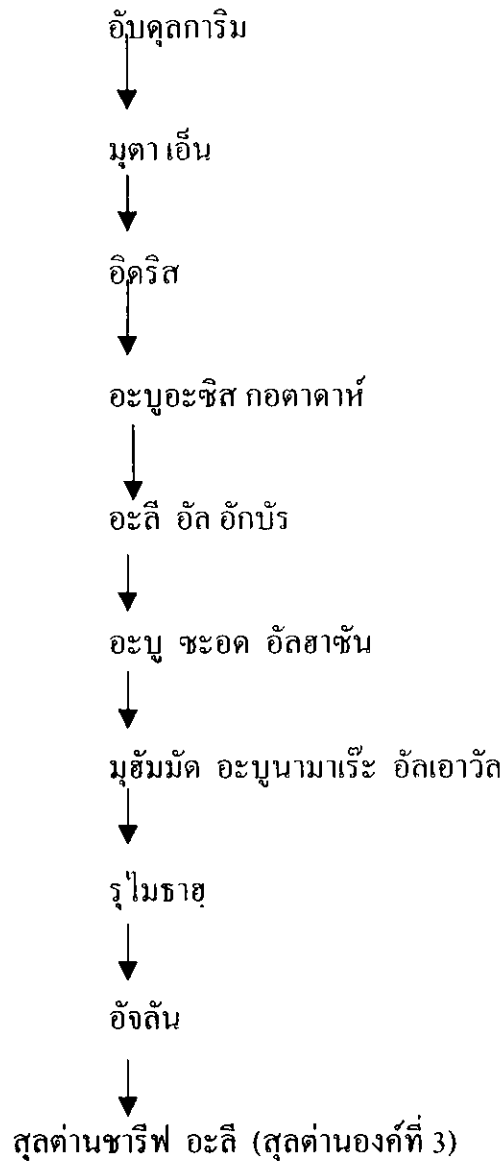
สุไลมาน



อัลสุซันบันุ



ฮีซา



ที่มา : พิพิธภัณฑสถานประวัติศาสตร์บันดาร์เสรีเบกาวัน บรูไน

สุลต่านซารีฟ อะลี เป็นสุลต่านที่ขยันในการประกอบศาสนกิจ (อิบาดะห์) จึงเป็นสุลต่านที่เบอร์กัต (สิริมงคล) ทำให้เป็นที่รู้จักกันในนามสุลต่านเบอร์กัต (Sultan Berkati) พระองค์เป็นผู้ริเริ่มให้วางระบบระเบียบสร้างความเข้มแข็งให้กองทัพ เพื่อปกป้องการรุกรานจากภายนอก

ด้วยการปกครองที่เป็นระบบ มีระเบียบ มีความยุติธรรม ตามแนวทางของอิสลาม บรูไนจึงเป็นรัฐที่น่าเกรงขามรัฐหนึ่งในสมัยนั้น ในรัชสมัยของพระองค์ แม้ว่าจะความสัมพันธ์กับจีนมิได้มีอย่างเป็นทางการ แต่ก็ยังมีการค้าขายระหว่างสองประเทศจีน-บรูไนต่อไป

ชาวจีนในบรูไนยังทำการค้าขายติดต่อกับประเทศจีน ปะตะนี และประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาคเดียวกันนี้ สมัยนี้เรียกได้ว่าเป็นสมัยที่มีแต่สันติ สงบสุขจนได้รับขนานนามว่า บรูไนดารุสซาลาม-บรูไน นครแห่งสันติ

หลังจากที่สุลต่านซารีฟ อะลีได้เสด็จสวรรคตเจ้าชายสุไลมานราชโอรสได้ขึ้นครองราชย์ แทน เมื่อ ค.ศ. 1432 ทรงพระนามว่าสุลต่านสุไลมาน ลักษณะการบริหารการปกครองประเทศของสุลต่านสุไลมานไม่แตกต่างจากพระราชบิดา พระองค์ได้สร้างเมืองให้แข็งแรง ปลอดภัยจากการรุกรานจากภายนอก การก่อสร้างเมือง เริ่มโดยการขุดหินจากเกาะเจอร์มิน และเกาะเก็งการ์ัน สุลต่านสุไลมานเสด็จสวรรคต เมื่อ ค.ศ. 1485 เจ้าชายโบลเกียห์ราชโอรสได้ขึ้นเป็นสุลต่านองค์ต่อมา ทรงพระนามว่า "สุลต่านโบลเกียห์"

สุลต่านโบลเกียห์ (ค.ศ. 1485-1524)

สุลต่านโบลเกียห์ ได้พัฒนาบรูไนจนเป็นประเทศที่มีความมั่นคงและพระองค์ยังมีแนวคิดที่จะพัฒนาบรูไนให้เป็นประเทศที่ทันสมัย มีความเจริญรุ่งเรือง พระองค์ได้เดินทางไปยังรัฐต่าง ๆ ภายนอกประเทศเพื่อศึกษารูปแบบในการพัฒนาประเทศ พระองค์ไปที่ใดก็มัก นำกลองอันเป็นสัญลักษณ์ของสุลต่านไปด้วย พระองค์จึงเป็นที่รู้จักกันอีกนามหนึ่งว่า นาโคดาราหมัม (กัปตันเรือผู้รักทำนองเพลงจากกลอง) คาตูอิมาม อะมีนุดดีน ได้บันทึกไว้ว่า “--- และสุลต่านองค์นี้เองที่มีราชโอรสเป็นสุลต่านโบลเกียห์ ซึ่งได้รับกับพวกซูลู และมีชัยเหนือซูลูและซาลูดัง—สุลต่านโบลเกียห์ยังมีชื่อเรียกอีกว่านาโคดาราหมัม---”

สุลต่านโบลเกียห์สามารถขยายอาณาเขตกว้างขวางออกไปจนถึงซูลู ซาลูดัง และมณฑลของฟิลิปปินส์ในปัจจุบัน พระองค์ได้อภิเษกสมรสกับราชธิดากษัตริย์ซูลู ชื่อว่า “ไลลามันญานี”

ในยุคของสุลต่านโบลเกียห์นับว่าเป็นยุคทองของบรูไน ในสมัยนี้เป็นช่วงเวลาที่เกิดศึกพิงกา (Pigafetta) นักบันทึกเหตุการณ์ของแมกเจลแลนได้เดินทางเทียบท่าที่บรูไน ใน ค.ศ. 1521 ปีกาพิงตาได้บันทึกไว้ว่า “เมื่อเราได้มาถึงเมืองบรูไน เราได้รออยู่ประมาณ 2 ชั่วโมง อยู่ในเรือจนกระทั่งพวกเราเห็นช้าง 2 เชือก ตกแต่งด้วยผ้าไหม ในขบวนมีคน 12 คน แต่ละคนถือถาดที่ปิดด้วยผ้าไหม เพื่อจะนำมามอบเป็นของขวัญให้แก่เรา...”

ปีกาฬิตายังได้บันทึกอีกว่า “...เมืองนี้สร้างขึ้นเหนือน้ำเค็ม ...ชาวเมืองมีประมาณ 25,000 ครอบครัว บ้านสร้างด้วยไม้ ส่วนเสาบานทำจากไม้อย่างดี ...พระราชวังมีป้อมปราการที่สร้างด้วยหินขนาดใหญ่ มีหอคอย มีปืนใหญ่เรียงอยู่ 56 กระบอก...”

เกี่ยวกับเงินตราที่ใช้ในสมัยนั้น ปีกาฬิตาได้เขียนไว้ว่า “เหรียญเงินที่มุสลิมใช้อยู่ในภูมิภาคนี้ ทำจากทองแดง ตรงกลางเป็นรูเพื่อไว้ผูก ด้านหน้ามีอักษร 4 ตัว เป็นตัวอักษรจีน ชาวเมืองเรียกเหรียญนี้ว่า “ปีซีซ” (ปีตีส)...”

ในสมัยสุลต่านโบลเกียห์นี้ บรูไนได้ขยายอำนาจไปถึงซาลูดัง (SaLudang) และมนิลาของฟิลิปปินส์ปัจจุบัน ความยิ่งใหญ่ของบรูไนในสมัยนั้นเทียบได้กับอาณาจักรมัชปาหิต มะละกาและอาเจะห์ การที่บรูไนได้กลายเป็นรัฐที่มั่งคั่ง และยิ่งใหญ่ขึ้นมีปัจจัยหลายอย่าง ประการแรก คือ พระปรีชาสามารถของสุลต่านเองที่ทรงนำรัฐเข้าสู่ความมั่งคั่งและความเจริญรุ่งเรือง ประการที่สอง การเป็นรัฐอิสลามของบรูไน เป็นที่ดึงดูดความสนใจแก่พ่อค้ามุสลิมจากอาหรับและมะละกา ประการสุดท้ายอิทธิพลของจีน เริ่มลดน้อยลงในภูมิภาคนี้ เพราะจีนกำลังมีปัญหาภายใน

ความเจริญรุ่งเรืองของบรูไน ทำให้บรูไนมีลักษณะการปกครอง สังคม เศรษฐกิจเป็นของตนเอง มีอิสระ แต่หลังจากสุลต่านโบลเกียห์ได้เสด็จสวรรคตบรูไนก็เริ่มเสื่อมลง และแม้ว่าสุลต่านมุฮัมมัดซาฮัน (1582-1598) สุลต่านองค์ที่ 9 ได้พยายามฟื้นฟูแล้วก็ตาม พระองค์ได้แก้ไขกฎหมายแห่งบรูไน และมีบทบาทสำคัญในการปกป้องอิสลาม แต่สุลต่านองค์ต่อ ๆ มาอ่อนแอลง จนไม่สามารถรักษาดินแดนหลายแห่งที่อยู่ห่างไกลออกไป ขณะนั้นสเปนเริ่มขยายอิทธิพลเข้ามาในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 ความขัดแย้งภายในเองก็เกิดขึ้นบ่อยครั้ง

ชาวยุโรป ที่เข้ามามีอิทธิพลเป็นอย่างมากตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 ได้แก่ สเปน อังกฤษ ฮอลแลนด์ และโปรตุเกส

สุลต่านโบลเกียห์เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม ค.ศ. 1524 เจ้าชายอัปคุดกอซาร์ได้เป็นสุลต่านสืบต่อจากพระราชบิดา พระองค์มักรู้จักในนาม “มรัฮุมเกอรามัต” ปีกาฬิตาเรียกพระองค์ว่า “ศิริพาดา” (Siripada) “...กษัตริย์องค์นี้เป็นมุสลิมทรงพระนามว่าศิริพาดา มีพระชนมายุได้ 40 พรรษา มีร่างกายกำยำ ไม่มีคนรับใช้ จะมีแต่สาว ๆ ที่เป็นบุตรของบุคคลสำคัญในตำหนักคอยดูแลรับใช้พระองค์ พระองค์ไม่ชอบออกจากตำหนัก นอกจากออกไปล่าสัตว์”

สมัยการปกครองของศิริพาดา เป็นยุคสมัยของการรับช่วงความเจริญรุ่งเรือง จาก สุลต่านโบลเกียห์ เขตการปกครองสมัยสุลต่านโบลเกียห์ ไม่เพียงเฉพาะเกาะเบอร์เนียว เท่านั้น แต่ยังรวมถึงหมู่เกาะปาลาวัน ซูลู บาลายัน มินโครอ บอนบอน บาลาบัก บาลัมบังจัน บางี บันดาไน และซาลูดัง

การที่บรูไนมีสุลต่านที่มีความสามารถในการปกครอง จึงทำให้มีชื่อเสียงโด่งดังและ ศาสนาอิสลามก็ได้แพร่หลายอย่างกว้างขวางโดยไม่มีใครขัดขวาง ทำให้บรูไนมีอุละมาอ์ (นักปราชญ์ศาสนาอิสลาม) มากมาย จึงเป็นศูนย์กลางของการเผยแผ่ศาสนาอิสลาม สิ่งที่ยังบอกว่างบรูไนเป็นศูนย์กลาง การเผยแผ่อิสลามในหลายๆ เมือง ทางตอนเหนือของบรูไน คือบันทึกของชาวสเปนในฟิลิปปินส์ เช่น John Ocho Ftabudo ได้บันทึกไว้ว่า “ในวันที่ 19 เมษายน ค.ศ. 1578 ศาสนาอิสลามขยายไปถึงบาลายัน มนิลา มินโคโร บอนบอน และเขตใกล้เคียง...” และยังได้บันทึกอีกว่า “ชาวบรูไน และชนพื้นเมืองเจียนและปาดัน มีอัลกุรอาน ซึ่งพวกเขาได้ค้นคว้าและศึกษา...”

การที่อิสลามเข้าสู่เมืองทางตอนเหนือของบรูไนได้ไม่ใช่เพราะการค้าขายเท่านั้น แต่ เพราะการแต่งงานอีกด้วย

หลังจากที่ปีกาพีตดาได้กล่าวถึงความสวยงามและความเจริญรุ่งเรืองของบรูไนในปี ค.ศ. 1521 แล้ว ชาวตะวันตกทั้งโปรตุเกสและสเปนต่างก็เข้าไปในบรูไน โดยมีแผนการที่จะครอบครองบรูไน

ในปี ค.ศ. 1526 มีชาวโปรตุเกสชื่อฮอร์ช เดอ เบเนเซส (George de Menezes) เดินทางไปยังบรูไน ทำเป็นว่าจะทำการค้าขายแต่เป้าหมายที่แท้จริง คือ ต้องการหาเส้นทางเพื่อครอบครองบรูไน แต่บรูไนในยุคนั้นมีความเข้มแข็ง ยากที่จะตีให้แตกได้ จึงดำเนินการค้าขายต่อไป โปรตุเกสจึงได้ทำสัญญามิตรภาพ และค้าขายกับสุลต่านอับดุลกอฮาร์แห่งบรูไน

ต่อมาในปี 1530 มีชาวโปรตุเกสอีกคนหนึ่ง ชื่อ กอนลาโล เปเรรา (Goncalo Pereira) ได้เดินทางไปยังบรูไนเพื่อสังเกตดูสภาพการณ์ทั่วไปในบรูไนพร้อมกับทำการค้าขาย แต่การค้าไม่ก้าวหน้าต้องยกเลิกไปในที่สุด

การเข้ามาหลายครั้งของชาวยุโรปทำให้สุลต่านอับดุลกอฮาร์เริ่มมีความสงสัยในพฤติกรรม พระองค์จึงได้สละบัลลังก์ให้ราชโอรสสุลต่านไซฟูตรีญัต เพื่อที่พระองค์จะได้ สอดส่องดูแลพฤติกรรมของชาวยุโรปได้อย่างเต็มที่

สเปนในมินิลา

หลังจากที่สเปนเข้ายึดมินิลาได้ ในปี ค.ศ. 1571 กรุงมินิลากลายเป็นศูนย์กลาง การปกครอง การค้าและการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ ชาวสเปนกล่าวว่า "...ผลพวง (ของแนวทาง อิสลาม) 'ได้เข้าไปฝังลึกในจิตใจ หากว่าการมาถึงของสเปนช้ากว่านี้อีกหน่อย ประชาชนที่นี่ (ชาวฟิลิปปินส์) คงจะหันเข้ารับอิสลามเหมือนอย่างในหมู่เกาะอื่น ๆ ที่รัฐบาลฟิลิปปินส์ (สเปน) มิได้เข้าไปครอบครอง"

สเปนมิใช่เพียงแต่พยายามจะทำลายอิสลามและอิทธิพลของบรูไนในหมู่เกาะลูซอน (มินิลา) ด้วยการนำคริสต์ศาสนาเข้ามาเผยแผ่เท่านั้น แต่ยังมีเป้าหมายที่จะครอบครองบรูไน อีกด้วย เพราะทราบดีที่บรูไนยังเข้มแข็งและยังมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่อิสลามใน ภูมิภาคนี้ อนาคตของสเปนก็จะลำบากไปด้วย

ในปี ค.ศ. 1573 สเปนได้ส่งคณะทูตจากมินิลาไปยังบรูไน สุลต่านไซฟูลริฎฎทรง ทราบเจตนาไม่ดีของสเปนจากหนังสือที่ส่งมาจึงทรงกริ้วเป็นอย่างมาก ข้อความในหนังสือที่ ทรงกริვნั้นก็เพราะสเปนพยายามจะให้บรูไนอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของสเปน สเปนส่ง นักเผยแผ่คริสต์ศาสนาเข้าไปในบรูไนในลักษณะบังคับ ต้องรับการเข้าไปของบาดหลวงสเปน และยั้งบังคับมิให้เผยแผ่ศาสนาอิสลามในฟิลิปปินส์อีกด้วย

สงครามกัสติลา (Kastila)

เมื่อสุลต่านไซฟูลริฎฎ เกิดความขัดแย้งกับ เปอร์จันศรีเลลา และเปอร์จันศรีรัตนา ในเรื่องครอบครัว ทราบถึง ดร.เดอซันเด (Dr.de Sande) ผู้นำสเปนในมินิลา เขาจึงมองว่า โอกาสทองที่รอคอยมานานได้มาถึง เขาจะช่วยไกล่เกลี่ย และเข้ายึดครองบรูไนในที่สุด

เปอร์จันศรีเลลาและเปอร์จันศรีรัตนาได้ให้การรับรองและจะสนับสนุนสเปน โดยสเปนสัญญาว่าจะมอบตำแหน่งสุลต่านให้เปอร์จันศรีเลลา และตำแหน่งอัครมหา เสนาบดีฝ่ายการคลัง แก่เปอร์จันศรีรัตนา ในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1578 Dr.de Sande ได้นำ ทหารเรือ 40 ลำ ออกจากฟิลิปปินส์มุ่งสู่บรูไน วันที่ 13 เมษายน 1578 ได้ถึงเกาะแห่งหนึ่งที่ไม่ไกลจากบรูไน Dr.de Sande ได้ส่งสาส์นไปยังสุลต่านไซฟูลริฎฎ ส่วนหนึ่งของข้อความใน สาส์นมีดังนี้

“...เราได้ข่าวว่าพระองค์กำลังขู่งและส่งเสริมชาวลูซอนและชาวเมืองอื่น ๆ เพื่อให้ก่อนการกบฏต่อต้านพวกเรา... ข้าพเจ้ามั่นใจว่าการเข้ามาของข้าพเจ้า มิได้เพื่อปล้นสะดมภ์และสร้างความเดือดร้อนต่อพระองค์ แต่เพียงต้องการให้รับรู้ว่ นี่เป็นพระราชบัญชาจากกษัตริย์ให้ดำเนินไปอย่างนั้น... ข้าพเจ้าจะให้ความช่วยเหลือ... ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าขอยื่นมือเพื่อปกครองและเป็นพันธมิตรกัน”

นอกจากนั้นด้านการเผยแผ่ศาสนา ก็มีข้อความบางตอนดังนี้

“สิ่งที่ควรกระทำตอนนี้คือ พระองค์ควรที่จะอนุญาตให้บาทหลวงคริสต์เข้ามาในประเทศของพระองค์... และพระองค์ควรจะให้เสรีภาพและอนุญาตให้ประชาชนของพระองค์ที่ต้องการฟังคำสอนคริสเตียน สำหรับผู้ที่ต้องการเข้ายึดศาสนาคริสต์ก็ควรให้โอกาสเขา นอกจากนั้นข้าพเจ้าไม่ยอมให้พระองค์ส่งนักเผยแผ่แนวทางมุฮัมมัดไปยังหมู่เกาะต่าง ๆ ...”

สุลต่านไซฟูลริฎฎุลฎิลลาฮ์ทุกอย่างในศาสนานั้น มีบันทึกไว้ว่า ศาสนาที่เป็นภาษาสเปนพระองค์ได้ฝึกหัด พระองค์ทรงรับเฉพาะศาสนาที่เป็นภาษามลายูเท่านั้น ส่วนที่ถือได้ว่าเป็นการเหยียดหยามพระองค์คือการที่สเปนประณามพระองค์ ถูกเหยียดหยามความบริสุทธิ์ของอิสลามและนบีมุฮัมมัดคือลๆ ดังนั้น พระองค์จึงมิได้ตอบสาส์นและมิได้มีการเจรจาใด ๆ ทั้งสิ้น

ตอนบ่ายวันจันทร์ที่ 14 เมษายน 1578 เมื่อ Dr. de Sande เห็นว่า คณะทูตที่ส่งไปนั้น ยังมิได้กลับมา ในขณะที่เรือรบของพวกเขากำลังอยู่ในอันตราย เพราะถูกเรือรบบรูไนปิดล้อม Dr. de Sande จึงตัดสินใจประกาศสงครามและได้ยิงปืนไปยังเรือรบบรูไน จนได้รับความเสียหายเป็นอย่างมาก

วันที่ 16 เมษายน 1578 Dr. de Sande สามารถรุกเข้าถึงพระราชวังสุลต่านอับดุลกอซาร์ และได้ยึดทรัพย์สินอันมีค่า หลังจากนั้นก็ไปยังมัสยิด ตรงใจกลางเมืองและริบทรัพย์สินอันมีค่า

วันที่ 24 เมษายน 1578 หลังจากได้เข้ารุกถึงพระราชวัง สุลต่านไซฟูลริฎฎุลฎิลลาฮ์ และบ้านบุคคลสำคัญ ๆ ของบรูไนแล้ว Dr. de Sande ได้สั่งการให้ทหารสร้างกำแพงขึ้น

สเปนแพ้สงคราม

การต่อต้านอย่างเข้มแข็งจากฝ่ายทหารบรูไน ภายใต้การนำของเปอร์ริงรัน เบ็นดาฮารา ซากัม ดำเนินไปอย่างห้าวหาญ และต่อเนื่องจากฝ่ายทหารสเปนต้องร่นถอย ได้รับบาดเจ็บจำนวนมาก สเปนต้องถอยทัพจนถึงซาบาห์ จากการขับไล่ของทหารเปอร์ริงรันเบ็นดาฮารา ซากัม ก่อนจะหนีกลับไปยังมนิลา Dr.de Sande ได้สั่งให้ทหารเผาัมสยัคกลางบรูไน เหตุการณ์ครั้งนี้ถูกบันทึกไว้ว่า

“...ตอนใกล้ค่ำวันจันทร์ ที่ 23 มิถุนายน (1578) Dr.Francisco de Sande ได้เผาอาคารใหญ่ (ัมสยัค) แห่งหนึ่ง ไฟได้ไหม้ตลอดทั้งคืน รุ่งเช้าอาคารไม่มีเหลือ 3 วัน จากนั้นเขาก็ได้เดินทางกลับ”

แผนลวงของสเปนและความเข้มแข็งของบรูไน

หลังจากที่สเปนได้พ่ายแพ้กับไป สเปนก็มีใต้อยู่เฉย ได้ใช้ความพยายามอีกครั้งเพื่อจะปราบบรูไนให้สำเร็จ เพราะเห็นว่าบรูไนเป็นศูนย์กลางการเผยแพร่ศาสนาอิสลามที่มีอิทธิพลในฟิลิปปินส์ トラบโดที่ยังไม่สามารถครอบครองบรูไนก็จะเป็นการยากที่จะเผยแพร่คริสต์ศาสนาไปยังส่วนต่าง ๆ ของฟิลิปปินส์ ในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1579 สเปนได้ส่งเรือรบไปยังบรูไนอีกโดยมีกัปตัน Don Juan de Sadornil เป็นแม่ทัพ แต่ก็กระทำการไม่สำเร็จทหารส่วนหนึ่งป่วยลง เพราะน้ำลมและอากาศร้อน เสบียงอาหารไม่พอเพียง ในที่สุดสเปนก็ถอยทัพกลับไป ถึงแม้ว่าสเปนจะพยายามยึดครองบรูไนอีกแต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ

สุลต่านมุฮัมมัดฮาซัน (ค.ศ. 1582-1598)

สมัยการปกครองของสุลต่านมุฮัมมัด ฮาซัน พระองค์ได้สานงานการปกครองบ้านเมืองต่อจากสุลต่านองค์ก่อน โดยการปราบปรามเมืองที่ยังก่อการกบฏ ทั้งนี้เพื่อย้อนกลับสู่ความยิ่งใหญ่อีกครั้งหลังจากที่สเปนเข้าไปรุกราน ด้วยความโปรดปรานของอัลลอฮ ความใฝ่ฝันของสุลต่านประสบผลสำเร็จด้วยดี ความมั่นคงและความยิ่งใหญ่กลับคืนสู่บรูไนอีกครั้งหนึ่ง

ดาโต๊ะอิมามยะอูบได้บันทึกไว้ว่า

“...พระองค์ (สุลต่านมุฮัมมัดซาฮัน นี้เองที่เป็นสุลต่านบรูไนที่ไม่มีสุลต่านเมืองใดจะเทียบได้ นอกจากสุลต่านมะห์โกตา อะลัม แห่งอาเงีฮ์

การขยายอาณาเขตในสมัยของสุลต่านมุฮัมมัดซาฮัน เป็นไปอย่างกว้างขวางพร้อมกันนั้นก็ได้เผยแผ่ศาสนาอิสลามอีกด้วย ตามเอกสารของสเปน ระบุว่าในรัชสมัยของสุลต่านมุฮัมมัดซาฮันนี้ บรรดานักเผยแผ่ อิสลามจากบรูไนได้มีการเคลื่อนไหวจัดกิจกรรมเผยแผ่ศาสนาอย่างจริงจังทั้งในซูลู ซูโย การาเมียนและมินดาเนา เช่น ชาวบรูไนพร้อมใจกันกับชาวมินดาเนาสร้างมัสยิดและโรงเรียนเพื่อศึกษาอัลกุรอานในมินดาเนา

สำหรับรูปแบบของการปกครองในสมัยสุลต่านมุฮัมมัดซาฮันนั้น พระองค์ได้นำเอากฎหมายบ้านเมือง กฎหมายอิสลามและประเพณีนิยมาเป็นหลักในการปกครอง พระองค์จัดให้มีอัครเสนาบดีอีก 2 ตำแหน่ง คือ เปอรังรันดิกาดง (Pengirandi Gadong) และเปอรังรันเปอมันซา (Pengiran Pemanca) ซึ่งเดิมมีเพียง 2 ตำแหน่งเท่านั้น คือ เปอรังรัน เบ็นดาฮารา และเปอรังรัน ตัมะงง

นอกจากองค์สุลต่านเองที่มีอำนาจตัดสินใจตามกฎหมายแล้ว เปอรังรันเบ็นดาฮารา และเปอรังรัน ตัมะงง ยังจะมีอำนาจแทนสุลต่านได้อีกด้วย

2. บรูไนภายใต้การปกครองของอังกฤษ

ก่อนที่อังกฤษจะเข้าแทรกแซงบรูไนในคริสต์ศตวรรษที่ 19 นั้น บรูไนขยายดินแดนได้เพิ่มขึ้นอีก สามารถรวมตันขง ดาตู (Tanjung Datu) และพื้นที่บริเวณแม่น้ำซิบูกู (Sibuku) ซึ่งรวมถึงเกาะบางกิบาลาบักและปาลาวัน

การปกครองของบรูไนในสมัยนั้น สุลต่านเป็นผู้มีอำนาจปกครองเหนือดินแดนอาณานิคมทั้งหมด ฐานะของสุลต่านก็คือรัฐบาลนั่นเอง อาณานิคมของบรูไน มี 2 ลักษณะ คือ ตูลิน (Tulin) และ กูรีปัน (Kuripan)

ตูลินนั้นจะมีพระบรมวงศานุวงศ์ โดยได้รับการแต่งตั้งจากสุลต่านเป็นผู้ปกครอง เมื่อบุคคลใดได้รับแต่งตั้งแล้ว ลูกหลานของบุคคลผู้นั้นจะสืบทอดการปกครองต่อไป ตัวอย่างอาณานิคมตูลิน คือ กิมานิส และเบ โนมิ (ปัจจุบันอยู่ในรัฐซาบะห์ของมาเลเซีย)

สำหรับกูรีปีนั้น สุลต่านจะแต่งตั้งตัวแทนคนใดคนหนึ่งไปเป็นผู้ปกครองซึ่งเรียกกันว่า วะซีร์ (WAZIR) สุลต่านจะมีวะซีร์หรืออัครเสนาบดี 4 คน คือ

1. เปอรังรัน เป็นคหบดี
2. เปอรังรัน ตัมมะง
3. เปอรังรัน คิกากง
4. เปอรังรัน เปมันจา

โดยทั่วไปแล้ว อาณาภิคมแต่ละแห่งจะมีผู้นำท้องถิ่นเป็นผู้ปกครองอยู่แล้ว ผู้แทนของสุลต่านจะเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในแต่ละอาณาภิคมตามที่สุลต่านได้แต่งตั้ง

อังกฤษเริ่มเข้าแทรกแซงบรูไนในสมัยสุลต่านโอมาร์อะลี ไชฟูคตินที่ 2 (เรียกสั้น ๆ ว่าไชฟูคติน ที่ 2) ซึ่งเป็นโอรสของสุลต่านมุฮัมมัดญามาตุล อะลัมที่ 1 พระองค์ขึ้นครองราชย์ในค.ศ. 1828 เป็นสุลต่านบรูไนองค์ที่ 23

อังกฤษเริ่มเข้าแทรกแซงบอร์เนียวเหนือในช่วงทศวรรษที่ 1760 โดยบริษัทอินเดียตะวันออก (East India Company-EIC) ขณะนั้นบอร์เนียวอยู่ภายใต้การปกครองของราชวงศ์ซูลู แต่ EIC ในขณะนั้นมีได้มีเป้าหมายที่จะครอบครองบอร์เนียวเหนือแต่อย่างใด เพราะ EIC ได้จัดตั้งสถานีการค้าที่บาลัมบักัน และในที่สุดก็ได้ย้ายสถานีการค้าไปอยู่ที่เกาะปีนัง เพราะเป็นการง่ายและสะดวกในการที่จะติดต่อกับอินเดียและจีน

ก่อนที่จะกล่าวถึงการเข้าไปมีอิทธิพลในบรูไนของอังกฤษควรที่จะศึกษาถึงภูมิหลังของซาราวักก่อนสักเล็กน้อย เพราะผู้ที่ไปมีอิทธิพลในบรูไนนั้นมีฐานปฏิบัติการอยู่ที่ซาราวัก ซาราวักเป็นส่วนหนึ่งของบรูไนตั้งแต่คริสต์วรรษที่ 14 ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของผู้นำท้องถิ่นที่เรียกว่า คาคูปาติงกิซาราวัก ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากสุลต่านบรูไน ในปี 1824 เปอรังรันอินทราเมห์โกตาเป็นคาคูปาติงกิซาราวัก (ผู้ว่าการรัฐ) ท่านได้พัฒนาอุซิง ซึ่งเป็นเมืองหลวงให้เป็นศูนย์กลางทางการค้า เพิ่มรายได้แก่ชาวเมืองเป็นอย่างมาก แต่แล้วเปอรังรันอินทราเมห์โกตาเกิดความขัดแย้งกับเปอรังรันมูคาฮาซิม ซึ่งเป็นราชโอรสของสุลต่านมุฮัมมัดกันซูลอรัม ทำให้เป็นโอกาสแก่เจมส์บรุคที่ไปมีอิทธิพลในซาราวักได้ ในคราวที่เปอรังรันมูคาฮาซิมเดินทางไปซาราวัก เปอรังรันอินทราเมห์ได้ไปต้อนรับด้วยตนเอง กลับส่งตัวแทนไปต้อนรับ ทำให้เปอรังรันมูคาฮาซิมไม่พอพระทัย เพราะตามธรรมเนียมปฏิบัติแล้วผู้ว่าการรัฐหรือเปอรังรันอินทราต้องไปต้อนรับโดยตนเอง ทำให้เกิดความเข้าใจผิดในธรรมเนียม

ข้อปฏิบัติ ทำให้เกิดบาดหมางระหว่างกันอันเป็นการเปิดโอกาสให้อังกฤษเข้าไปมีอิทธิพลในซาราวักได้ ชาวอังกฤษที่เข้าไปมีบทบาทในบรูไนเป็นครั้งแรก คือ เจมส์ บรูค (James Brooke)

เจมส์ บรูค เดินทางออกจากกรุงลอนดอนในปี ค.ศ. 1839 ด้วยเรือยนต์ส่วนตัว ชื่อ "โรยัลลิสต์" (Royalist) เจมส์ บรูคมีแผนที่ที่ใช้ในการสำรวจสถานที่ต่าง ๆ ในภูมิภาคเช่น อ่าวมารูคู ชูลู และเกาะนิวกินี เพื่อสำรวจความเป็นไปได้ในการที่จะทำการค้าขายหลังจากที่เขาอาศัยอยู่ในสิงคโปร์และเห็นความเจริญเติบโตของการค้าแร่พลวง (Antimony ore) เขาจึงได้เปลี่ยนใจจะไม่ไปยังสถานที่ ๆ ใ้ตั้งใจไว้ เขากลับให้ความสนใจกับเมืองกูจิงในซาราวัก บรูคได้เดินทางไปถึงกูจิงในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1839

บรูค ได้รับการต้อนรับที่ดีเยี่ยมจาก เปรอริ่งรันมูคาฮาซิมและเปอร์ริ่งรัน อินทรา มะห์โกดา บรูคได้พิจารณาเห็นว่า เปรอริ่งรันอินตรา มะห์โกดา เป็นผู้ที่ฉลาดเฉลียวกว่า แต่เปอร์ริ่งรันมูคาฮาซิมมีสิทธิและอำนาจทางการเมืองมากกว่า บรูคจึงพยายามสร้างสัมพันธไมตรีกับเปอร์ริ่งรันมูคาฮาซิมเพื่อผลประโยชน์ของตนเองในอนาคต

ในช่วงต้นทศวรรษที่ 1840 ได้มีการทำสนธิสัญญา 2 ฉบับ ฉบับหนึ่งเป็นการทำสัญญาระหว่างบรูคกับเปอร์ริ่งรันมูคาฮาซิม อีกฉบับหนึ่งเป็นการทำสัญญาระหว่างบรูคกับสุลต่านโอมาร์ อะลีไซฟูตดินที่ 2

ความไม่สงบเรียบร้อยภายในรัฐได้เกิดขึ้นโดยผู้นำท้องถิ่นทำให้บรูคเข้าแทรกแซงได้ บรูคเสนอตัวที่จะให้ความช่วยเหลือแก่เปอร์ริ่งรันมูคาฮาซิมในการปราบปรามผู้ก่อความไม่สงบโดยมีเงื่อนไขว่า ต้องมอบตำแหน่งบริหารแก่ตน เมื่อบรูคสามารถปราบผู้ก่อการความไม่สงบได้ เปรอริ่งรันมูคาฮาซิม กลับเมินเฉยไม่ทำตามสัญญา บรูคจึงขู่ว่าถ้าไม่มอบตำแหน่งบริหารแก่ตน อาจจะต้องประสบความยากลำบากในการปกครองซาราวักในอนาคตได้ ในที่สุดเปอร์ริ่งรันมูคาฮาซิม จึงจำยอมต้องปฏิบัติตามสนธิสัญญาที่ได้ให้ไว้ โดยแต่งตั้งให้บรูคดำรงตำแหน่ง "ผู้ว่าการซาราวักแทนเปอร์ริ่งรันอินตรามะห์โกดา

ต่อมาบรูคและเปอร์ริ่งรันมูคาฮาซิมได้เดินทางไปยังบรูไน เพื่อพบสุลต่านโอมาร์อะลีไซฟูตดินที่ 2 เพื่อให้นามในสนธิสัญญา สาระสำคัญของสนธิสัญญา คือ

1. เจมส์ บรูค จะจ่ายค่าบรรณาการปีละ 2,550 เหรียญ โดยจ่ายให้สุลต่าน 1,000 เหรียญ จ่ายแก่เปอร์ริ่งรันมูคาฮาซิม 1,000 เหรียญ จ่ายแก่คาตูปาติงฆิซาราวัก 300 เหรียญ จ่ายแก่คาตูปันดาร์ 150 เหรียญ และคาตูกะมะงง 100 เหรียญ

2. เจมส์ บรुक จะไม่เข้าเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของรัฐอาณานิคมอื่น ๆ ของบรูไน หรือ ยกดินแดนซาราวัก หรือแต่งตั้งตำแหน่งต่าง ๆ โดยปราศจากความเห็นชอบของสุลต่านบรูไน แม้ว่าข้อสำคัญจะเป็นอย่างที่กำหนดไว้ แต่ในทางปฏิบัติเจมส์บรुकมิได้เคารพและ รักษาสัญญาเลย มีหน้าซำยังพยายามที่จะครอบครองดินแดนอื่น ๆ ของบรูไนด้วย ส่วนเปอร์ริง ร์นอินดรามะห์โกดา ถูกปลดจากตำแหน่งผู้ว่าการซาราวัก ต่อมาได้อพยพออกจากภูมิจึงไป อาศัยอยู่ที่บาตังลูปาร์ และในที่สุดได้อาศัยอยู่ใน มุกะห์

ต่อมาในปี ค.ศ. 1846 บรुकได้ยุบส่งเสริมให้เปอร์ริงรันมูดาฮาซิม เรียกร้องให้สุลต่าน มอบตำแหน่งสุลต่านแก่ตน จนเกิดความขัดแย้งขึ้นในราชวงศ์ในที่สุด เปอร์ริงรันมูดาฮาซิม ถูกฆ่าตาย ซึ่งทำให้บรुकไม่พอใจสุลต่านเป็นอย่างมาก และได้ถือโอกาสนี้เข้าโจมตีบรูไน โดย ได้รับความช่วยเหลือจากพลเรือเอก เซอร์โทมัส ค็อกกรันซ์ (Sir Thomas Cochrance) พร้อม เรือรบของอังกฤษ 2 ลำได้เข้าสู่น่านน้ำบรูไน การส่งทหารของอังกฤษในครั้งนี้ได้รับความ เห็นชอบจากผู้ว่าการรัฐอาณานิคมของอังกฤษในอินเดียคือ ท่าน เซอร์โรเบิร์ต แมดค็อก (Sir Robert Maddock)

อังกฤษซึ่งมีอาวุธยุทธโธปกรณ์อย่างครบครัน สามารถรุกคืบหน้าเข้าไปในบรูไน อย่างง่ายดาย สุลต่านโอมาร์ อะลีไซฟูคตินที่ 2 จึงต้องยอมรับข้อตกลงในสนธิสัญญา 1846 ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้ :-

1. บรुक เป็นกษัตริย์ของซาราวัก มีอำนาจตั้งแต่ต้นขงคาจูนจนถึงแม่น้ำซามาราฮาน
2. บรुक มีอำนาจสูงสุดในซาราวัก สุลต่านแห่งบรูไนไม่อาจแทรกแซงอำนาจได้
3. บรुकมี สิทธิในการแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการได้
4. บรुकจะยอมจ่ายค่าบรรณาการ 4,000 เหรียญต่อปี แก่สุลต่านบรูไน

สนธิสัญญาดังกล่าวทำให้ฐานะของบรुकเปลี่ยนจากการเป็นตัวแทนของสุลต่านหรือ ผู้ว่าการเป็นกษัตริย์ที่อำนาจเด็ดขาด

หลังจากข้อตกลงข้างต้นได้บรรลุวัตถุประสงค์ เพียง 2 เดือน อังกฤษได้ส่งเรือรบจาก สิงคโปร์เข้าเทียบฝั่งในเกาะลาบวน ภายใต้การนำของกัปตัน ร็อดนี มุนดี (Rodney Mundy) เพื่อเตรียมการโจมตีหากสุลต่านไม่ยอมมอบลาบวนให้แก่อังกฤษดูแล สุลต่านโอมาร์อะลีไซ ฟุคตินที่ 2 จึงต้องยอมรับข้อเสนอของอังกฤษอีก กระทั่งทั้งสองฝ่ายได้ทำสนธิสัญญาใน

เดือนธันวาคม ค.ศ. 1846 อีก เป็นสนธิสัญญาระหว่างสุลต่านกับมุนดิแล้วมอบให้บรุกเป็นข้าหลวงลาวนอีกตำแหน่งหนึ่งอังกฤษอยากได้ลาวนก็เพราะเหตุผลต่อไปนี้

1. ลาวน เป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนโดยเฉพาะเป็นเส้นทางการค้ากับจีน
2. อาจใช้ลาวนเป็นเมืองท่าสำหรับค้าขายกับจีน
3. สามารถใช้ลาวนเป็นสถานีขนถ่ายถ่านหินลงไปยังเรือสินค้าที่เดินระหว่างสิงคโปร์-ฮ่องกง

สำหรับอังกฤษแล้ว สนธิสัญญา 1846 ยังไม่อาจรับรองผลประโยชน์ของอังกฤษได้ อังกฤษคิดว่าสุลต่านอาจขอความช่วยเหลือจากมหาอำนาจอื่นก็ได้ ดังนั้นอังกฤษจึงเขียนสนธิสัญญาอีกฉบับหนึ่งเพื่อให้อังกฤษมั่นใจว่า ฝ่ายตนสามารถรักษาผลประโยชน์ทั้งทางด้านการค้าและทางการเมือง สนธิสัญญานี้เป็นสนธิสัญญาเพื่อสันติภาพและค้าขายซึ่งได้ลงนามเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม 1847

สุลต่าน अबดุลมุมิน เป็นโอรสของเปอรังรันอานัก अबดุลวาฮับ เป็นนำของสุลต่านโอมาร์อะลีไซฟูคตินที่ 2 ได้รับสถาปนาให้เป็นสุลต่านองค์ที่ 24 ในปี 1852 สุลต่าน अबดุลมุมิน มีบทบาทอย่างมากในการส่งเสริมการเรียนการสอนอิสลาม และยังได้ส่งปราชญ์ทางศาสนาอิสลามบางคนให้ไปบ่มเพ็ญธัญญ์ ณ นครมักกะฮ่ออีกด้วย สำหรับความสัมพันธ์กับบรุกก็ได้ทำข้อตกลงอีกครั้งในปี 1853 เพื่อให้สุลต่าน अबดุลมุมินยอมรับในสถานภาพของตน ต่อมาในปี 1855 ทั้งสองได้ทำข้อตกลงกันอีกครั้ง โดยมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1. อาณานิคมซาราวัก จะขยายเพิ่มเติมอีก ใน 7 เขต คือราฮัง กาลากะห์ ซาริบาส เซครัง ลิงมา ซาคัง และซามาราฮาน
2. รายได้จากทั้ง 7 เขตดังกล่าว แบ่งเป็น 2 ส่วน โดยทั้งสองฝ่ายจะได้ส่วนแบ่งคนละ ส่วน
3. บรุกยอมจ่ายค่าบรรณาการ 1,500 เหรียญแก่สุลต่านบรูไน

หลังจากได้บรรลุสนธิสัญญาในปี 1855 เจมส์บรุก ได้แต่งตั้งหลานชาย ชื่อ ชาร์ลส์จอห์นสันบรุก (Charles Johnson Brooke) (1829-1917) ให้เป็นควนมูดา ช่วยงานบริหารในซาราวัก ในขณะที่บรุกพยายามจะยึดครองดินแดนอื่น ๆ อีก ใน ปี ค.ศ. 1861 บรุกด้วยความ

ช่วยเหลือของทหารเรือสามารถบีบบังคับให้สุลต่านทำสนธิสัญญากับตนได้ โดยฝ่ายตนยอมจ่ายค่าบรรณาการ 4,500 เหรียญแก่บรูไน บรูไนต้องมอบดินแดนตั้งแต่รายังจนถึงบินตุล การได้ครอบครองพื้นที่ดังกล่าว นับว่ามีความสำคัญมาก เพราะเป็นแหล่งผลิตสาครเพื่อส่งไปยังสิงคโปร์

เจมส์บรูกได้กลับไปยังอังกฤษ หลังจากที่ใช้ชีวิตอยู่ในซาราวักเป็นเวลา 22 ปี เขาเสียชีวิตในอังกฤษ เมื่อปี 1868 ต่อมาชาร์ลส์ บรูกผู้เป็นหลาน ได้รับตำแหน่งกษัตริย์ซาราวักแทนชาร์ลส์ได้ขยายดินแดนเพิ่มเติมขึ้นอีก ตั้งแต่ ต้นขงคาตู ทางตอนใต้ จนถึงต้นขงกือคูรง ทางเหนือของแม่น้ำบินตุล ซึ่งเป็นพรมแดนติดต่อกับบรูไน นอกจากนั้น ชาร์ลส์ยังได้ต่อรองให้บรูไนมอบดินแดนทางตอนเหนือต่อเนื่องจากที่มีอยู่แล้ว จนถึงแม่น้ำบารัม ซึ่งชาร์ลส์ประสบความสำเร็จในการครอบครองดินแดนดังกล่าว หลังจากที่ได้ต่อรองได้ 14 ปี สุลต่าน अबดุลมุมินได้ลงนามในข้อตกลงกับชาร์ลส์บรูก โดยมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1. พื้นที่ตั้งแต่ต้นขงกือคูรง คือ คูรงจนถึงบารัม อยู่ภายใต้การครอบครองของบรูก โดยบรูกยอมจ่ายค่าบรรณาการ 3,000 เหรียญต่อปี

2. พื้นที่ซุฆี เนยะห์ ซิมูตี มิริและบางก อยู่ภายใต้การครอบครองของบรูก โดยบรูกจะยอมจ่ายค่าบรรณาการ 2,000 เหรียญ ต่อปี จ่ายให้เปอร์ริรันตามะงองานักฮาซิม ซึ่งเป็นรัฐมนตรีคนหนึ่งของสุลต่าน และมอบให้เปอร์ริรันที่มีอำนาจในดินแดนเหล่านั้นอีก 2 ท่าน

ในช่วงทศวรรษที่ 1860 เป็นต้นมา มหาอำนาจอื่น ๆ เริ่มเข้ามามีบทบาทในบรูไนบ้างทั้งสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย สเปน ฮอลแลนด์และเยอรมัน ทางด้านสหรัฐอเมริกา นั้น ชาร์ลส์ ลีโรเสส (Charles Lee Roses) ได้รับแต่งตั้งจากรัฐบาลให้ดำรงตำแหน่งกงสุลใหญ่ประจำบรูไนโรเสสจึงใช้โอกาสนี้ขอเช่าที่ดิน ตั้งแต่แม่น้ำซูลามาจนถึงแม่น้ำไฟตันซึ่งบริเวณดังกล่าวมีเขตต่าง ๆ 21 เขต ค่าเช่าที่ 4,500 เหรียญต่อปี โดยมีสัญญาเช่า 10 ปี นอกจากนั้นโรเสสยังได้ทำสัญญาเช่ากับ เปอร์ริรันตามะงอง เปอร์ริรันอานักฮาซิมในพื้นที่อีกหลายเขต ตั้งแต่ไฟตันจนถึงกิมานิสซึ่งรวมถึงเกาะบาลาบักและปาลาวันอีกด้วย ค่าเช่าที่ 4,000 เหรียญต่อปี

ส่วนออสเตรเลียได้ส่งบารอน ฟอน โอเวอร์เบค (Baron Von Overbeck) เป็นกงสุลใหญ่ในฮ่องกง ในปี 1875 โอเวอร์เบคได้เดินทางไปบรูไนและเจรจากับสุลต่านเพื่อกำหนดข้อตกลงที่ดินจะเช่าที่ดินในบรูไน และได้ทำสัญญาในเดือนธันวาคม 1877 นอกจากนั้น

โอเวอร์เบคยังได้ทำสัญญากับสุลต่านซูลู เพื่อเช่าซื้อพื้นที่บริเวณแม่น้ำปาดาซัน และแม่น้ำซิบูกู โดยคิดค่าเช่า 5,000 เหรียญต่อปี

การที่สหรัฐอเมริกาและออสเตรเลียได้เข้าไปเช่าที่ดินในบรูไน ทำให้มหาอำนาจอื่น ๆ อย่างสเปน สอตันดา และเยอรมันไม่พอใจ สเปนพยายามจะปิดท่าเรือในซูลู เตรียมพร้อมจะโจมตีซูลู แต่อังกฤษและเยอรมันได้ช่วยปกป้องการโจมตีของสเปนไว้ได้ และบังคับให้สเปนเปิดท่าเรือที่ซูลูอีกครั้ง สเปนยกข้ออ้างข้อตกลงที่ตนได้ทำกับซูลูเหนือดินแดนทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของบอร์เนียว และเข้ายึดครองพื้นที่ดังกล่าวในเวลาต่อมา

ส่วนสอตันดานั้นหวาดระแวงว่าอังกฤษจะเข้าไปขยายอิทธิพลในพื้นที่ทางตอนใต้ ตะวันออกและตะวันตกของบอร์เนียวซึ่งอยู่ภายใต้การครอบครองของตน จึงได้ส่งเรือติดอาวุธไปยังบาดูตานาฆัด ตรงชายแดนของทั้งสอง แม้ว่าอังกฤษจะขัดแย้งกับสอตันดาในระยะแรก แต่ในที่สุดสามารถทำความตกลงเรื่องชายแดนได้ในปี 1884 ซึ่งมีใจความสำคัญดังต่อไปนี้

1. ประเทศบรูไนยังคงมีสุลต่านเป็นประมุข สุลต่านมีสิทธิในการสืบทอดทายาท มีความเป็นอิสระในการปกครองประเทศภายใต้การอารักขาของอังกฤษ
2. ถ้าเกิดปัญหาเกี่ยวกับการสืบราชสมบัติ รัฐบาลอังกฤษจะเป็นผู้ชี้ขาด
3. รัฐบาลอังกฤษจะเป็นผู้ควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างบรูไนกับประเทศหรือรัฐต่าง ๆ รวมถึงซาราวักและบอร์เนียว
4. รัฐบาลอังกฤษมีสิทธิตั้งกงสุลและข้าราชการชาวอังกฤษไปประจำที่บรูไน
5. อังกฤษจะได้สิทธิพิเศษในผลประโยชน์ทางการค้าและการเดินเรือ
6. ห้ามบรูไนยกดินแดนในอาณัติกรให้กับชาติใดก่อนได้รับอนุญาตจากรัฐบาลของอังกฤษ
7. คนอังกฤษในบรูไนจะได้รับสิทธิพิเศษทางการศาล

บรูไนในรัชสมัยสุลต่านฮาซิม ญะลีลุด อะลัม อะกอหมัดดีน (1885-1906)

เปอรังรันตัมรงง อานักฮาซิมได้รับการสถาปนาเป็นสุลต่านในปี ค.ศ. 1885 ทรงพระนามว่า สุลต่านฮาซิม ญะลีลุดอะลัม อะกอหมัดดีน นับเป็นสุลต่านองค์ที่ 25

องค์สุลต่านทรงกังวลพระทัยเป็นอย่างมากเกี่ยวกับการครอบครองดินแดนต่าง ๆ ที่เคยเป็นอาณานิคมของบรูไน เพราะอังกฤษมิได้หยุดยั้งที่จะขยายอำนาจเข้าไปอีกรวมถึงบรูไน อังกฤษตระหนักว่า จำเป็นที่จะต้องรักษาอำนาจของตนไว้ในบรูไน เพื่อป้องกันการร่วมมือกันระหว่างบรูไนกับชาติมหาอำนาจอื่นอย่างฝรั่งเศสและเยอรมัน อังกฤษเห็นว่าควรตั้งข้าหลวงของตนไว้ในบรูไน สุลต่านบรูไนเห็นด้วยกับอังกฤษที่อังกฤษจะดูแลกิจการระหว่างประเทศ และสุลต่านจะดูแลกิจการภายในประเทศ จากแนวคิดนี้ทำให้เกิดสนธิสัญญา ปี 1888 ขึ้น แม้ว่าทั้งสองฝ่ายจะบรรลุข้อตกลงดังกล่าวแต่ในทางปฏิบัติอังกฤษมิได้แสดงบทบาทในการปกป้องการแทรกแซงจากภายนอกเลยโดยเฉพาะการแทรกแซงของบรูคในเขตลิมบัง ซึ่งเป็นแหล่งวัตถุดิบ “สาอู” อันเป็นวัตถุดิบที่สำคัญของบรูไน ผู้นำลิมบังไม่ค่อยจะอ่อนข้อต่อบรูไนอยู่แล้ว จึงปฏิเสธที่จะจ่ายภาษีให้บรูไน จนเกิดความขัดแย้งขึ้น เจ้าหน้าที่เก็บภาษีของบรูไนถูกลอบสังหาร แม้รัฐบาลบรูไนจะเข้าไปปราบปรามกลุ่มต่อต้านรัฐบาลได้ แต่ความสัมพันธ์ระหว่างบรูไนกับลิมบังเป็นไปอย่างไม่ดีนัก ส่วนบรูคเห็นว่าลิมบังเป็นแหล่ง “สาอู” จึงคิดจะเข้าครอบครองและประสบความสำเร็จในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1890 (การกระทำของบรูคนับว่าเป็นการขัดต่อสนธิสัญญา 1884 ที่ระบุว่า “ลิมบังเป็นอาณาเขตที่เป็นอิสระจากบรูไน”)

การกระทำของบรูคสร้างความไม่พอใจแก่สุลต่านเป็นอย่างมาก อังกฤษได้ส่ง โนเอล เทรเวนาน (Noel Trevenan) เข้าไปไกล่เกลี่ยปัญหาทั้งสองฝ่าย โดยมีผู้นำท้องถิ่นเข้าร่วมหารือ จากนั้นมีการลงมติว่า ลิมบังจะอยู่ในการครอบครองของซาราวัคหรือบรูไน การลงมติปรากฏว่า เสียง 12 ใน 15 คน เห็นชอบที่จะรวมกับซาราวัค สุลต่านไม่เห็นด้วยกับมติ เพราะเห็นว่าตัวแทนที่ลงมติ ต่างก็เป็นคนที่มีความจงรักภักดีต่อบรูค และเจ้าหน้าที่ที่มาพร้อมกับเตรเวนานก็เป็นเจ้าหน้าที่ของบรูคนั่นเอง

แม้ว่าสุลต่านพยายามจะส่งหนังสือไปยังข้าหลวงใหญ่อังกฤษ (เบอร์เนียว) ท่านเซอร์เซวิล เคลเมนต์ (Sir Cevil Clement) เรียกร้องอธิปไตยเหนือลิมบัง แต่ฝ่ายข้าหลวงเห็นว่าบรูไนควรยอมรับมติดังกล่าวและให้บรูคจ่ายค่าบรรณาการ 6,000 เหรียญต่อปีเป็นการตอบแทนที่รวมลิมบังเข้าด้วยกันกับซาราวัค แม้ว่าสุลต่านจะใช้ความพยายามเพียงใดก็ตาม แต่สุดท้ายอังกฤษรับรองสถานภาพของบรูคที่มีต่อลิมบังในเดือน กรกฎาคม ค.ศ. 1891

การเข้าครอบครองดินแดนส่วนต่าง ๆ ในบรูไนของบรูค มักเป็นวิธีการเดียวกันคือ เรียกร่องดินแดนตอบแทนด้วยการจ่ายค่าบรรณาการ แม้กระทั่งบือเลต ตูตง และบันดาร์ บรูไนเอง บรูคก็เคยต่อรองที่จะเข้าครอบครองตามวิธีการดังกล่าว แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ

ดินแดนของบรูไนถูกบีบจากสองด้านด้วยกัน คือทางตอนเหนือ มีบริษัทบอร์เนียวเหนือของอังกฤษ (British North Borneo Company) ส่วนตอนใต้ก็มีบรูคพยายามจะยึดครองพื้นที่ของบรูไนเรื่อยมา พื้นที่สุดท้ายที่บรูคเข้าครอบครองคือ ลาวาส ในปี 1904 ส่วนบริษัทบอร์เนียวเหนือของอังกฤษสามารถมีอิทธิพลในพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของบรูไนเรื่อยมาโดยเริ่มตั้งแต่การทำสนธิสัญญาป้องกันประเทศ 1888 ระหว่างสุลต่านบรูไนกับอังกฤษ

ปี 1889 เข้าครอบครองป่าดัส คามิต

ปี 1896 อังกฤษเช่า อินามัม

ปี 1897 อังกฤษเช่า กินารูด

ปี 1898 อังกฤษเข้าครอบครองดินแดนตั้งแต่มิงฆาตาลจนถึงคิมบาลาง

ปี 1901 เข้าครอบครอง ซิปีลังจนถึง ตีอรูซาน

ปี 1902 เช่าพื้นที่ในเขตเม็มบูกูต

สุลต่านฮาซิมเห็นว่าบรูไนถูกบีบบังคับเรื่อยมาจึงได้ส่งพระราชสาส์น ไปยังสุลต่าน अबดุลฮามิด แห่งออตโตมาน ผ่านกงสุลตุรกีที่เดินทางไปบรูไนใน ค.ศ. 1903 ในจดหมายดังกล่าวมีใจความสำคัญในการขอความช่วยเหลือจากตุรกีเพื่อเรียกร่องดินแดนลิมบังคีน แต่กงสุลอังกฤษในสิงคโปร์ล่วงรู้ แผนการของบรูไนเสียก่อน และจดหมายก็ไม่ได้ถึงมือสุลต่าน अबดุลฮามิดแต่อย่างใด

เพื่อรักษาผลประโยชน์ของอังกฤษในบรูไนต่อไป รัฐบาลอังกฤษจึงได้ส่งจอห์น แม็คอาร์เธอร์ (John Mc Arthur) ไปศึกษาความเป็นไปในบรูไน แม็คอาร์เธอร์เห็นว่า การเข้าครอบครองดินแดนบรูไนของบรูคและบริษัทบอร์เนียวเหนือของอังกฤษ ไม่อาจมั่นใจในอิทธิพลของอังกฤษในบรูไนในอนาคตได้ จึงส่งรายงานไปยังอังกฤษว่า อังกฤษควรทำสัญญาป้องกันประเทศฉบับใหม่ รายงานดังกล่าวรู้จักกันในชื่อว่า “รายงานของแม็คอาร์เธอร์”

(Mc Arthur Report)

อังกฤษประสบความสำเร็จในสนธิสัญญาฉบับใหม่กับบรูไน โดยมีการลงนามในวันที่ 31 ธันวาคม 1905 และวันที่ 5 มกราคม 1906 โดยมีสุลต่านฮาซิมกับจอห์น แอนเดอร์สัน (John Anderson) ข้าหลวงเสตรทเซตเติลเมนต์ (Governor of Strait Settlement) เป็นผู้ลงนามเรียกกันว่า สนธิสัญญา 1905/06

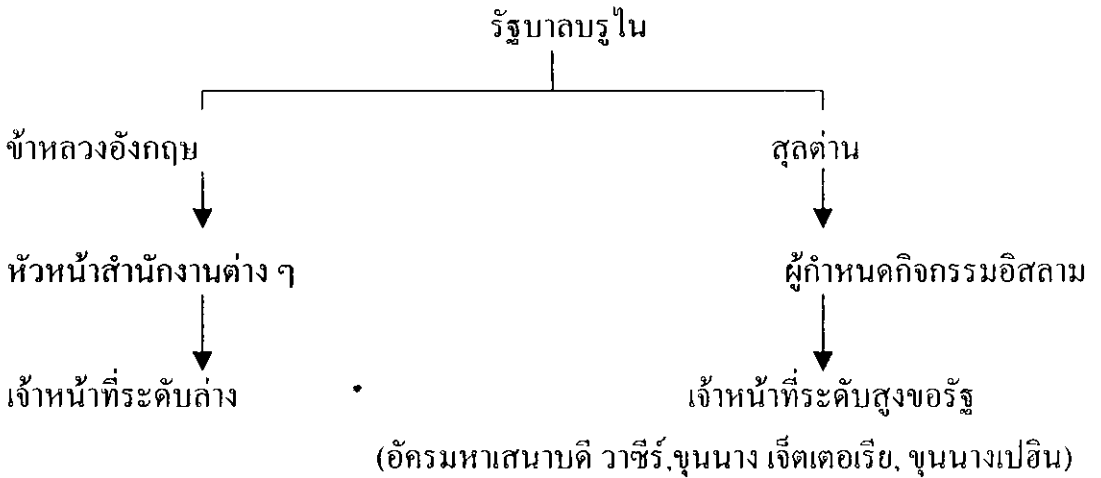
สนธิสัญญาฉบับนี้ทำให้สถานภาพของบรูไนเปลี่ยนไปมาก บรูไนยอมรับอำนาจของอังกฤษทั้งกิจกรรมภายนอกและภายในประเทศ ยกเว้นในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม อังกฤษได้ส่งข้าหลวงคนแรก ชื่อ จอห์น แม็คอาร์เธอร์ (John Mc Arthur) โดยข้าหลวงผู้นี้จะอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของข้าหลวงใหญ่แห่งบอร์เนียว (ประจำอยู่ที่สิงคโปร์) สถานะของบรูไนมีสภาพเช่นเดียวกับรัฐอื่น ๆ ในแหลมมลายู แต่ละรัฐมีข้าหลวงอังกฤษประจำอยู่ สุลต่านจะได้รับค่าตอบแทน 12,000 เหรียญต่อปี สนธิสัญญาป้องกันประเทศปี 1905 / 1906 มีผลบังคับ 78 ปี

สนธิสัญญาที่ทำขึ้นในปี ค.ศ. 1905/06 เป็นที่มาของการแต่งตั้งตำแหน่งข้าหลวงในบรูไน โดยหลักการแล้วมีหน้าที่เป็น “ที่ปรึกษา” ของสุลต่านในทุกเรื่อง ยกเว้นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ “ศาสนาอิสลาม” แต่ในทางปฏิบัติแล้ว ข้าหลวงมีบทบาทมากที่สุดในกิจการต่างประเทศ

ข้าหลวง แม็คอาร์เธอร์ (Mc Arthur) ได้สร้างที่พักข้าหลวง สถานีตำรวจ สำนักงานที่ดินค่านศุลกากร และอื่น ๆ ซึ่งทำหานั้นเป็นสิ่งใหม่สำหรับชาวบรูไน ซึ่งไม่รู้วิธีการบริหารงานรัฐตามระบบใหม่ของอังกฤษ จึงไม่มีเจ้าหน้าที่ที่เป็นชาวมลายูบรูไนในงานบริหารของรัฐ ขณะที่อังกฤษมองว่า ชาวบรูไนไม่มีความรู้ความสามารถในการบริหารประเทศ

ในสมัยแม็ค อาร์เธอร์ (Mc Arthur) หัวหน้าตำรวจถูกส่งมาโดยตรงจากกรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ มีเจ้าหน้าที่ตำรวจที่นับถือศาสนาซิกข์และเป็นชาวมลายูบ้าง ซึ่งมาจากแหลมมลายู ข้าหลวงอังกฤษที่บรูไนจะทำหน้าที่ตามคำสั่งที่ได้รับจากข้าหลวงใหญ่แห่งเอเชียอาคเนย์ซึ่งประจำอยู่ที่สิงคโปร์

ลักษณะการบริหารงานของบรูไนสรุปได้ดังนี้



บทบาทของข้าหลวงมีอยู่ในช่วงปี 1914-1945 สิ้นสุดลงหลังจากที่ญี่ปุ่นเข้ายึดครองบรูไน และในช่วงปีทศวรรษที่ 1930 เกิดกลุ่มชาตินิยมบรูไนขึ้น ซึ่งพยายามที่จะเรียกร้องเอกราชของบรูไนให้กลับคืนมา

ข้าหลวงอังกฤษได้ทำการปฏิรูปบรูไนหลายอย่าง เช่น ด้านการศึกษาก็ได้เปิดโรงเรียนขึ้นหลายแห่ง ในยุคนั้นบรูไนขาดแคลนครู เพราะยังไม่มีวิทยาลัยฝึกหัดครู ทำให้บางโรงเรียนต้องปิดไป นักศึกษาครูจากบรูไนจะเข้าไปศึกษาวิชาการครูในแหลมมลายูที่วิทยาลัยครูสุลต่านอิดริส (Maktab Pengguruan Sultan Idris - MPSI) ต้นหอมมาลิมรัฐเปร์คมาเลเซีย ในขณะที่บรรดาโอรสสุลต่านจะศึกษาที่วิทยาลัยมลายูกัวลาลังซาร์

การที่ได้เข้าไปศึกษาในแหลมมลายู เป็นการเปิดโอกาสให้นักศึกษา และผู้มีความรู้ในหมู่ชาวยุโรปมากขึ้น และที่ MPSI นี้เองเป็นที่มาของกลุ่มชาตินิยมบรูไน ชาตินิยมมลายูเกิดขึ้นและขยายวงกว้างออกไปจากการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในหมู่นักศึกษาใน MPSI รวมถึงจากสื่อต่าง ๆ ของชาวมลายูเช่น วารสาร หนังสือพิมพ์ เป็นต้น

บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจาก MPSI มีบทบาทสำคัญในการก่อตั้งสหพันธ์มิตรภาพสาขาบรูไน (Persatuan sahabat pena cawangan Brunei) (PSPB) สหพันธ์มลายูบรูไน (Kesatuan Melayu Bruni - KMB) Barisan Pemuda และ Angkatan Pemuda Brunei PSPB ได้ก่อตั้งขึ้นในปี 1936 โดยมี เปอร์ริงรัน ฮัจยีมัดซัยซัน เป็นประธาน บทบาทของ PSBP ส่วนมากจะเป็นกิจกรรมด้านสังคม เช่น การส่งบทความไปตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ SAUDARA และ

Utusan Melayu ในมาเลเซีย แต่แล้ว PSPB ก็ต้องสลายลงเมื่อแกนนำได้รับตำแหน่งสำคัญในพระราชวัง ต่อมาได้เกิดกลุ่ม KMB ขึ้นอีก ผู้จัดตั้ง KMB ที่สำคัญคือ ฮารุน อามีน นูรรอซิด บัณฑิตจาก MPSI สมาชิก KMB ส่วนมาก เป็นชนชั้นสูง บัณฑิตและนักศึกษาจาก MPSI ประชานได้แก่ เปอร์รีรัน เบ็นดาฮารา โอมาร์ อะลี ไชฟูดดิน KMB ได้รับอนุญาตให้จดทะเบียนจากอังกฤษ และได้รับการสนับสนุนจากสุลต่านอะห์มัด ตะยูตดิน อังกฤษมิได้เกรงกลัวอิทธิพล KMB แม้แต่ชนิดเดียว และเห็นว่าการจัดตั้ง KMB มิได้ทำให้อิทธิพลของข้าหลวงต่อสุลต่านลดลงแต่อย่างใด อังกฤษกลัวอิทธิพลจากอินโดนีเซียมากกว่า ซึ่งเข้ามาทางสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุ และหนังสือพิมพ์

สมาชิก KMB มีอยู่ประมาณ 200-300 คน ก่อนสงครามโลกครั้งที่สองสมาชิกต้องจ่ายค่าบำรุง 50 เซ็นต่อเดือน เนื่องจากสมาชิกส่วนมากของ KMB เป็นชนชั้นสูงบัณฑิตและนักศึกษาดังกล่าวแล้ว ทำให้ KMB ไม่สามารถเข้าถึงรากหญ้าได้อย่างทั่วถึง กระแสชาตินิยมจึงมีค่อนข้างจำกัด กระนั้นก็ตาม KMB สามารถยื่นหยัดได้กระทั่งสงครามโลกครั้งที่ 2

วันที่ 16 ธันวาคม 1941 ญี่ปุ่นได้ยกพลขึ้นบกที่กัวลาบีอเลต อังกฤษมิได้ต่อต้านแต่อย่างใด สุลต่านเองก็ยอมทำสัญญามอบอำนาจให้ญี่ปุ่น

ในระยะแรกประชาชน และเจ้าหน้าที่ระดับสูงของบรูไนทำงานได้ดีกับญี่ปุ่น โดยไม่เกิดปัญหามากนัก ตำแหน่งสำคัญบางตำแหน่งญี่ปุ่นก็แต่งตั้งชาวบรูไน แต่เมื่อเกิดภาวะขาดแคลนอาหารจากการทำสงครามทำให้ท่าทีของญี่ปุ่นต่อชาวบรูไนเปลี่ยนแปลงไป การกดขี่มีปรากฏมากขึ้น จนชาวบรูไนต้องอพยพหาที่อยู่ใหม่ในชนบทแม้แต่สุลต่านก็ยังต้องอพยพไปอยู่ในชนบทที่ตันตายา (Tantaya) ส่วน เปอร์รีรัน โอมาร์ อะลี ไชฟูดดิน ได้อพยพอยู่ที่แม่น้ำ คามวน หมู่บ้านกิลานาส ท่านได้ใช้ชีวิตเยี่ยงสามัญชนธรรมดา ปลูกข้าวปลูกผัก และประสบความสำเร็จอย่างมาก

เมื่อญี่ปุ่นพ่ายแพ้สงคราม อังกฤษเข้าครอบครองบรูไนอีกครั้ง เจ้าหน้าที่ระดับสูงของบรูไนหลายคนถูกปลดออกจากตำแหน่ง โดยอ้างว่าเจ้าหน้าที่เหล่านั้นให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่น

การเข้ามาของอังกฤษในครั้งนี้นำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญ อังกฤษได้ใช้ระบบทหารในการปกครอง (BMA) ในช่วงนี้เองทำให้เกิดกลุ่มองค์กรชาตินิยมบรูไนขึ้นอีกคือ องค์กร Barisan Pemuda (BARIP) ซึ่งตั้งขึ้นในวันที่ 12 เมษายน 1946 หลังจากที่มีการประชุมลับที่บ้านของอะวัง ะกูบ บินอุสมาน

องค์กร KMB และ BARIP ได้ทำงานร่วมกันเพื่อปกป้องและรักษาสิทธิของชาวมลายูที่เกือบจะสูญหายในยุค BMA หลังจากที่ BARIP ได้จดทะเบียนกับอังกฤษแล้วก็มีสมาชิกใหม่เพิ่มขึ้นสุดต่าเองก็ยังสนับสนุนองค์กรนี้ด้วยเช่นกัน

แม้จะถูกมองว่าไม่มีบทบาทมากนัก แต่ BARIP ก็ได้แสดงให้เห็นถึงความเป็นชาตินิยมอย่างชัดเจน โดยเฉพาะจุดยืนในการต่อต้านพวกต่างถิ่น เช่น อังกฤษที่อพยพเข้ามาในบรูไน BARIP พยายามเรียกร้องให้ชาวบรูไนยึดถือสโลแกน “เอกราช” อย่างมั่นคง และยังพยายามที่จะยกระดับชาวมลายูบรูไน จนชาวอังกฤษไม่พอใจและได้พยายามลอบสังหารแกนนำของ BARIP แต่ความลับนี้ได้รั้ถึงรัฐบาลอังกฤษก่อนจึงต้องล้มเลิก อังกฤษจึงได้วางแผนที่จะลดบทบาทของ BARIP ลงโดยให้สมาชิกในองค์กรนี้ เข้าหางานในตำแหน่งทางการเมืองที่สำคัญ ๆ ในขณะที่สมาชิกหลายคนต้องไปศึกษาต่อ ณ MPSI เช่น เปอรังรันมัดยูโซฟและ ยามิล อุมาร์ ทำให้ H.M. Salleh ผู้เป็นประธานขาดความคล่องตัวในการทำงาน ในเวลาไล่เลี่ยกัน เปอรังรัน อิมาร์ อะลี ไซฟูดดิน ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเปอรังรันเป็นคาฮารา ศรีมหารายา เปอร์ไมซุรา ซึ่งจะมืบทบาทในคณะกรรมการแห่งรัฐ (Majlis Mesyuarat Negara)

เปอรังรัน อิมาร์อะลีไซฟูดดิน ตระหนักดีว่าตลอดระยะเวลาที่องค์กรต่าง ๆ ได้ดำเนินกิจกรรมโดยมีเป้าหมายเพื่อเอกราชของบรูไนต้องประสบความล้มเหลวในที่สุด การเข้าไปเป็นคณะกรรมการในครั้งนี้ อาจเป็นหนทางหนึ่งสู่การเรียกร้องความเป็นธรรมให้ชาวบรูไน อย่างเป็นทางการ ตรงกันข้ามถือกันว่าอังกฤษประสบความสำเร็จในการควบคุมองค์กรชาตินิยมทั้งทางตรงและทางอ้อม

ฝ่ายสุดต่า อะห์มัด ดายุดดินก็ตระหนักในเรื่องนี้เช่นกัน พระองค์จึงมีแผนที่จะเดินทางไปลอนดอนเพื่อเจรจากับเจ้าหน้าที่ระดับสูงของอังกฤษ และเข้าเฝ้าสมเด็จพระนางเจ้าอลิซาเบธที่ 2 เป้าหมายที่สำคัญก็เพื่อแก้ปัญหาเรื่องอนาคตของบรูไน ให้อังกฤษทบทวนสนธิสัญญาที่ทำขึ้นใน ปี ค.ศ. 1880 และ 1905/06 อีกครั้งหนึ่ง สุดต่ามีกำหนดเดินทางช่วงเดือนมกราคม 1950 แต่พระประสงค์ของพระองค์ต้องล้มเหลว เพราะเสด็จสวรรคตเสียก่อน

เปอรังรัน อิมาร์ อะลีไซฟูดดิน ได้รับแต่งตั้งให้เป็นสุดต่าองค์ต่อมา พระองค์ก็กลับมองเห็นว่าการเคลื่อนไหว เพื่อเอกราชผ่านองค์กรต่าง ๆ มิได้เป็นหนทางที่นำไปสู่ความสำเร็จ พระองค์เห็นว่า ควรทำสัญญาสันติภาพกับอังกฤษและพิสูจน์ให้เห็นถึงความสามารถในการบริหารประเทศของชาวบรูไน

3. บรูไนภายใต้การยึดครองของญี่ปุ่น

กองทัพญี่ปุ่นประกอบด้วยทหาร 10,000 นาย ได้ยกพลขึ้นบกที่กัวลาบีอเลต เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 1941 เป็นชุดแรก เพราะกัวลาบีอเลตมีความสำคัญทางเศรษฐกิจ เป็นแหล่งของบ่อน้ำมัน และแก๊สธรรมชาติ โดยที่อังกฤษและบรูไนมิได้ต่อต้านแต่อย่างใด อังกฤษมิได้คาดคิดมาก่อนเลยว่าญี่ปุ่นจะยกพลขึ้นบกในบรูไน อังกฤษเห็นว่าญี่ปุ่นไม่มีผลประโยชน์ใด ๆ ในบรูไน บรูไนมิใช่เป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญสำหรับญี่ปุ่น ดังนั้นความร่วมมือด้านอาวุธยุทธศาสตร์จึงไม่มี เพราะได้ทุ่มเทไว้ที่สิงคโปร์ซึ่งอังกฤษเห็นว่า เป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญ

การยึดครองดินแดนส่วนต่าง ๆ ในเกาะบอร์เนียวของญี่ปุ่นสรุปได้ดังนี้

1. เข้ายึดครอง กัวลาบีอเลต	เมื่อวันที่	16 ธันวาคม 1941
2. เข้ายึดครอง มีรี	เมื่อวันที่	19 ธันวาคม 1941
3. เข้ายึดครอง กูจิง	เมื่อวันที่	24 ธันวาคม 1941
4. เข้ายึดครอง ลาบวน	เมื่อวันที่	1 มกราคม 1942
5. เข้ายึดครอง โกตากินาบาลู	เมื่อวันที่	9 มกราคม 1942
6. เข้ายึดครอง ตารากัน	เมื่อวันที่	11 มกราคม 1942
7. เข้ายึดครอง ชันดากัน	เมื่อวันที่	19 มกราคม 1942
8. เข้ายึดครอง ปอนเตียนัก	เมื่อวันที่	19 มกราคม 1942
9. เข้ายึดครอง บาลิกบาปัน	เมื่อวันที่	24 มกราคม 1942
10. เข้ายึดครอง ดาวัน	เมื่อวันที่	24 มกราคม 1942
11. เข้ายึดครอง เปอแมงไก	เมื่อวันที่	27 มกราคม 1942
12. เข้ายึดครอง บันจาร์มาซิน	เมื่อวันที่	10 กุมภาพันธ์ 1942

เมื่อยกพลขึ้นบกแล้ว ทหารญี่ปุ่นก็ได้ควบคุมสถานีตำรวจ บริเวณบ่อน้ำมันในซีเรีย และที่ทำการของหน่วยงานราชการ R.N. Turner ข้าหลวงใหญ่อังกฤษประจำบรูไนไม่สามารถติดต่อกับศูนย์บัญชาการของอังกฤษได้ ข่าวการเข้ามาของญี่ปุ่น R.N. Turner ได้รับรายงานจากตำรวจ 2 นาย ที่เดินทางจากซีเรียมายังบรูไน

หลังจากยกพลขึ้นบกแล้ว ทหารญี่ปุ่นใส่ชุดเหมือนพลเรือนเข้าไปยังบันดาร์บรูไน เข้ายึดสถานีตำรวจและที่ทำการของรัฐ เจ้าหน้าที่ของอังกฤษและชาวบรูไนถูกจับนำมารวมไว้ที่ป่าดงบรูไน เพื่อแจ้งให้ทราบทั่วว่า ชาวญี่ปุ่นจะช่วยปลดปล่อยชาวเอเชียให้หลุดพ้นจากพันธนาการของชาวยุโรปโดยใช้สโลแกนว่า “เอเชียเพื่อชาวเอเชีย”

หลังจากที่ยกพลขึ้นบกแล้ว นายพลทาวาฮาชิ (Tawayachi) แม่ทัพญี่ปุ่นก็ได้เข้าเฝ้าสุลต่านอะห์มัดตาดูดดิน เพื่อให้สุลต่านลงพระปรมาภิไธยมอบอำนาจให้ญี่ปุ่น สุลต่านทรงลงพระปรมาภิไธยโดยดี

ญี่ปุ่นได้เปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ เรียกบอร์เนียวที่เข้าครอบครองว่า “บอร์เนียวเหนือ” และแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 15 เขต อยู่ในซาบাহ์ 10 เขต ในซาราวัก 3 เขต ในบรูไน 1 เขต และในลาบวนอีก 2 เขต ในยุคนี้ บรูไนรู้จักกันในนามมินโซโย (Mino Shyo)

ระบบการบริหารงานได้ใช้ระบบการบริหารแบบทหาร ตำแหน่งสำคัญ ๆ ในการปกครองจะเป็นของชาวญี่ปุ่น สุลต่านเป็นเพียงสัญลักษณ์ของชาติ ในเขตบรูไนและลาบวนมีผู้ว่าการชื่อ ตากามุระ (Takamura) ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากศูนย์บัญชาการในกุงิง มีผู้ช่วยอีก 2 คน เรียกกันว่าเคนจิชิ (Kenchichi)

ในบรูไนนั้น ชาวญี่ปุ่นยังคงสำนักงานของรัฐไว้ในฐานะเป็นศูนย์กลางการบริหารจัดการในระยะแรกมีการปรับเปลี่ยนการทำงานบ้างเล็กน้อย เจ้าหน้าที่ของรัฐจากชาวบรูไนและอังกฤษยังคงทำงานในสำนักงาน เพียงแต่อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของกองทัพอญี่ปุ่น อิบรอฮิมบินมูฮัมมัด ญะฮ์ฟร์เป็นหนึ่งในเจ้าหน้าที่บรูไนในช่วงเวลานั้น ซึ่งต่อมา ท่านผู้นี้ได้ดำรงตำแหน่งที่สำคัญของบรูไน เมื่อญี่ปุ่นเข้าครอบครองญี่ปุ่นแล้ว สุลต่านอะห์มัดตาดูดดินก็ไม่มีบทบาทแต่ประการใด ผู้บริหารเป็นของญี่ปุ่น

แม้ว่าชาวบรูไนจะยังคงทำงานดำเนินชีวิตตามปกติและญี่ปุ่นเองก็มีความพยายามที่จะเข้าถึงประชาชนมากขึ้น แต่ความรู้สึกรังเกียจยังคงมีต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อชาวบรูไนต้องให้ความเคารพแก่ทหารญี่ปุ่นตามแบบของวัฒนธรรมญี่ปุ่น ทหารญี่ปุ่นได้บังคับให้ปฏิบัติตามในวิธีการของตน ทหารญี่ปุ่นไม่ได้ให้ความสนใจกับการพัฒนาประเทศและการฟื้นฟูเศรษฐกิจพื้นฐานของบรูไนมากนัก แต่มักให้ความสนใจกับการขยายอิทธิพลในขณะที่มีการแจกจ่ายอาหารและยารักษาโรคถูกละเลย จนสภาพความอดอยากและการขาดแคลนเริ่มปรากฏ โดยเฉพาะเมื่อกลุ่ม “Kempeitai” ของญี่ปุ่นได้ทำการจับกุมผู้ต้องสงสัย และนำมา

ทรมาน ผู้ต้องสงสัยชาวบรูไนจะถูกจับกุมมาอยู่ในเขตกาดง ส่วนชาวอังกฤษถูกจับในบาตูลินดิงของกูจิง ทั้งข้าหลวงอังกฤษและผู้ช่วยข้าหลวง ก็ถูกเกณฑ์มาที่นี่ด้วย

ความพยายามของญี่ปุ่น ในลำดับต่อมาก็คือการเสริมสร้างวัฒนธรรมญี่ปุ่นในสังคมบรูไน ทั้งทางด้านวัฒนธรรม ภาษา และแนวคิด หรือที่เรียกว่า “Nipponisation” ภาษาญี่ปุ่นจึงถูกนำมาใช้ในฐานะภาษาราชการ และภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอนของโรงเรียนรัฐบาล ญี่ปุ่นใช้ความพยายามอย่างมากในการพัฒนาวิถีชีวิตแบบญี่ปุ่นแก่ชาวบรูไนโดยพยายามให้เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิต

อย่างไรก็ตามแนวทางดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จมากนัก ญี่ปุ่นยังได้นำธงชาติของตน (Nippon Hi No Maru) มาใช้ในประเทศบรูไนรวมถึงสอนให้ร้องเพลงชาติที่เรียกว่า “กิมิกายอ” (Kimigayo) อีกด้วย

ส่วนทางด้านการศึกษา การนำภาษาญี่ปุ่นมาใช้ประสบความสำเร็จบ้างในระยะแรก มีการฝึกอบรมภาษาญี่ปุ่นให้กับครูชาวบรูไน จำนวน 30 คน เป็นเวลา 3 เดือน โดยเป็นครูที่มาจากหลาย ๆ พื้นที่ในบรูไน

การเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นในโรงเรียน จะทำกันอย่างง่าย ๆ โดยการฝึกร้องเพลงญี่ปุ่น สำหรับเจ้าหน้าที่รัฐบาล ภาษาญี่ปุ่นมีการบังคับให้เรียนทุกคนในช่วงบ่ายของทุกวัน ซึ่งจะสอนโดยทหารของญี่ปุ่น

อย่างไรก็ตามการศึกษาที่ญี่ปุ่นได้จัดขึ้นไม่ประสบความสำเร็จ เท่าที่ควรเพราะมีปัญหาหลายอย่างเช่น ขาดแคลนครู ขาดอุปกรณ์การสอนและความไม่พอใจของบรรดาพ่อ-แม่ เด็ก ๆ ชาวบรูไนที่มีต่อญี่ปุ่น ระยะเวลาหลังญี่ปุ่นขาดเสบียงอาหารจึงได้ทำการกดขี่ชาวบรูไนมากขึ้น ทำให้ชาวบรูไนเกลียดชังชาวญี่ปุ่น นอกจากด้านการศึกษาแล้ว ญี่ปุ่นยังส่งเสริมทางด้านสุขภาพอนามัยอีกด้วย แต่ก็มีอุปสรรคเพราะพยาบาลส่วนมากเป็นชาวอังกฤษและต้องถูกญี่ปุ่นควบคุมอย่างเข้มงวด

ทางด้านวัฒนธรรมญี่ปุ่น ได้ยกเลิกระบบปฏิทินคริสต์ศักราชของอังกฤษและให้เปลี่ยนเป็นปฏิทินแบบญี่ปุ่น ยกเลิกวันหยุดที่มีอยู่เดิม ซึ่งอังกฤษเป็นผู้กำหนดวันหยุดที่สำคัญ ๆ ส่วนมากมักเกี่ยวโยงกับญี่ปุ่น เช่น วันประสูติของจักรพรรดิ และวันสำคัญอื่น ๆ ของญี่ปุ่น

ด้านเศรษฐกิจญี่ปุ่นได้สนับสนุนให้ชาวบรูไนทำการเกษตรปลูกข้าว อ้อย มันสำปะหลังและพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ ข้าวที่ผลิตได้ต้องให้ญี่ปุ่น 1/3 เพื่อใช้เป็นเสบียง และถ้าจะขายก็ต้องขายแก่ญี่ปุ่นเท่านั้น มิฉะนั้นจะผิดกฎหมาย

ปัญหาด้านการเกษตรที่เกิดขึ้นมีหลายประการเช่น ขาดอุปกรณ์การเกษตรที่ทันสมัย ขาดปุ๋ยที่ดี ขาดแม่พันธุ์ที่ดี

ญี่ปุ่นได้พยายามนำน้ำมันมาใช้ซึ่งได้จากบ่อน้ำมันที่เหลือจากการทำลายของบริษัท น้ำมันของอังกฤษก่อนจะออกจากบรูไน น้ำมันที่ได้ถือได้ว่ามีน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับที่อังกฤษเคยทำมา

ด้านการเงินญี่ปุ่นได้นำระบบเงินตราของญี่ปุ่นมาใช้แทนระบบเงินตราของอังกฤษ ใช้ธนบัตรของญี่ปุ่นแทนเหรียญกษาปณ์ของอังกฤษ แต่ด้วยเหตุที่มีธนบัตรใช้มากเกินไป ทำให้ค่าของเงินลดต่ำลงเรื่อย ๆ จนประชาชนไม่มั่นใจในค่าของเงินของญี่ปุ่นอีกต่อไป

ด้านการเก็บภาษี ญี่ปุ่นได้นำวิธีการเก็บภาษีแบบใหม่ โดยเก็บภาษีจากรุทกิจการค้า ภาษีต่อหัว และภาษีอื่น ๆ

ญี่ปุ่นมีนโยบายต่อต้านชาวยุโรป ได้มีการจัดทำโครงการแลกเปลี่ยน เยาวชนไปยัง ประเทศต่าง ๆ ใน เอเชีย เช่น ส่งไปเรียนวัฒนธรรมในอินโดนีเซีย ในญี่ปุ่นและในมริของ ฆราวาส การสนับสนุนเยาวชนในการร่วมกิจกรรมดังกล่าวและกิจกรรมอื่น ๆ เป็นที่มาของ การจัดองค์กรต่าง ๆ ในระยะเวลาต่อมา เช่น สมาคมสตรี (Women's Association) และองค์กร ชวามลายูบรูไน (Brunei Malay Organization)

วันที่ 16 พฤศจิกายน 1944 ฝ่ายพันธมิตรได้โจมตีญี่ปุ่นในบรูไนเป็นครั้งแรก บันดาร์บรูไนและกัวลาบือเลตถูกระเบิดถล่มอย่างรุนแรง เรือรบของญี่ปุ่นซึ่งเทียบอยู่ชายฝั่ง บรูไนได้รับความเสียหายอย่างหนัก การโจมตีทางอากาศทำให้ทหารญี่ปุ่นต้องถอยร่นไปยัง เขตชนบทในลิมบังและกำปงเกียวกลับ

การโจมตีครั้งสำคัญจากพันธมิตรมีขึ้นอีกครั้ง ใน วันที่ 7 มิถุนายน 1945 ทหาร ออสเตรเลียในวันที่ 10 มิถุนายน 1945 ภายใต้การนำของ Lieutenant General Sir Moorshead ได้ยกพลขึ้นบกที่มัวราใช้เวลา 3 วัน ในการรุกคืบเข้าไปในบรูไนโดยได้รับการตอบโต้ อย่างหนักจากฝ่ายญี่ปุ่น ทหารญี่ปุ่นส่วนมากจะหนีไปยังพื้นที่ในลิมบัง ตีอูรชานและบือเลต บางคนก็เสียชีวิตระหว่างการว่ายน้ำข้ามแม่น้ำเพื่อขึ้นไปยังอีกฝั่ง ต่อมาอังกฤษมีการจัดตั้ง ผู้บริหารชั่วคราวที่เรียกว่า British Military Administration (BMA)

ผลกระทบจากการที่ญี่ปุ่นเข้าครอบครองบรูไนที่เห็นได้ชัดเจนก็คือภาวะการหยุดชะงักในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคม ชาวบรูไนจำนวนมากไม่น้อยต้องอพยพไปอยู่ในชนบทและทำการเกษตร ภาวะขาดแคลนอาหารและยารักษาโรค เกิดการระบาดของโรค อหิวาตกโรค และมาเลเรีย

อย่างไรก็ตามในด้านการเมือง ทำให้ชาวบรูไนเกิดความรู้สึกรักชาติมากขึ้น โอกาสในการทำงาน ในสำนักงานของรัฐภายใต้การควบคุมของญี่ปุ่น ของชาวบรูไนหลายท่านทำให้พวกเขาสามารถนำความรู้ความสามารถมาใช้ในการพัฒนาประเทศในเวลาต่อมา

นอกจากนี้ภาวะการอดอยากที่มีอยู่ทั่วไป ทำให้ชาวบรูไนมีความตระหนักรู้และรักมาตุภูมิของตนเป็นหลายเท่า

4. บรูไน-ยุคใหม่

ก่อนที่จะกล่าวถึงบรูไนยุคใหม่ซึ่งเป็นยุคพัฒนาประเทศสู่ความเป็นเอกราช และเจริญก้าวหน้าก็ขอกกล่าวถึงการบูรณะประเทศหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สักเล็กน้อย

การบูรณะประเทศหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

หลังสงครามโลกใหม่ ๆ อังกฤษได้จัดตั้งรัฐบาลชั่วคราว ซึ่งเป็นชุดรัฐบาลทหาร ทั้งนี้เพื่อฟื้นฟูและบูรณะประเทศบรูไนจากการถูกทำลายซึ่งเป็นผลมาจากสงคราม ก่อนที่จะมีการจัดตั้งรัฐบาลพลเรือนขึ้นมาใหม่ รัฐบาลทหารนี้เรียกว่า BMA (British Military Administration) รัฐบาล BMA ได้แต่งตั้ง Brigadier Macaskie เป็นหัวหน้าเจ้าหน้าที่กิจการพลเรือน (Chief Civil Affairs Officer) เพื่อเตรียมความพร้อมในการจัดตั้งรัฐบาลพลเรือนในเวลาอันใกล้ MBA ได้แต่งตั้งอิบรอฮิม บินโมหัมมัด ยะฮ์ยาเป็น ผู้ช่วยอีกด้วย รัฐบาล BMA ได้สิ้นสุดลงเมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม 1946 หลังจากที่ยกซันได้ส่งดับเบิลยู เจ.พีล. (W.J.Peel) เป็นข้าหลวงอังกฤษคนใหม่

ในระยะแรกของการฟื้นฟูประเทศ จะเริ่มจากการฟื้นฟูความจำเป็นพื้นฐานต่อประชาชนชาวบรูไน เช่น ยารักษาโรค รวมถึงการบูรณะโรงพยาบาล มีการตรวจพบว่าเป็นเวลานั้นชาวบรูไนส่วนใหญ่ป่วยเป็นโรคมาลาเรีย ทางรัฐบาลจึงได้ส่งอุปกรณ์และยาต่างๆ เพื่อบรรเทาและรักษาโรค และทางรัฐได้นำผู้เชี่ยวชาญจากมลายาเข้ามาช่วยเหลืออีกด้วย

นอกจากการฟื้นฟูด้านโครงสร้างพื้นฐานแล้ว รัฐบาลยังได้ฟื้นฟูสภาพทางเศรษฐกิจด้วยโดยเริ่มทำการขุดเจาะน้ำมันขึ้นมาใหม่อีกครั้ง ในช่วงเวลานั้นบรูไนมีบ่อน้ำมันทั้งหมด 113 บ่อ และขุดพบอีก 17 บ่อ บางส่วนก็ถูกทำลายจากสงครามและมีการปรับปรุงซ่อมแซมอุปกรณ์ขุดเจาะเสียใหม่ เศรษฐกิจที่ได้จากน้ำมันมีความสำคัญมาก และสามารถช่วยเหลือกิจกรรมด้านอื่น ๆ ของรัฐบาลด้วย

อังกฤษมีแผนที่จะเปลี่ยนนโยบายการปกครองในบอร์เนียว โดยจะหันมาให้ความสนใจกับการรวมซาราวักและบอร์เนียวเหนือเข้ากับสหพันธรัฐมลายา แผนนี้ทำขึ้นโดยเจ้าหน้าที่หน่วยวางแผนในบอร์เนียว ของรัฐบาลอังกฤษและให้มีการเจรจากับสุลต่านอะห์มัด ดายุดดีน เสียก่อน ประจวบเหมาะกันในช่วงเวลาดังกล่าวกษัตริย์ ชาร์ลส์ บรูด ของซาราวัก ได้ยอมมอบดินแดนดังกล่าวแก่อังกฤษ

ในปี ค.ศ. 1945 อังกฤษได้ส่งเซอร์ ฮาโรลด์ แม็คมิเชล (Sir Harold McMichael) เพื่อไปเจรจากับสุลต่านตามแผนดังกล่าว แต่ทั้งสองยังไม่ทันจะบรรลุข้อตกลง อังกฤษก็ต้องเผชิญกับการก่อตัวขึ้นของมาลายันยูเนียน (Malayan Union) และการเรียกร้องเอกราชในซาราวัก และจากการประชุมหารือ 4 ฝ่าย คือ เลขาธิการ (Governor General) ท่านมัลคอล์ม แม็คโดนัลด์ (Malcolm McDonald) ข้าหลวงอังกฤษในบรูไน คือ ดับเบิลยู เจ.พีล (W.J. Peel) ข้าหลวงซาราวักคือท่านอาร์เดน คลาร์ก (Arden Clarke) และข้าหลวงบอร์เนียวเหนือ คือ อี.ทวินิง (E. Twining) ทั้งหมดเห็นพ้องว่าไม่ควรนำบรูไนมาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐหรือสหภาพใด ๆ แต่จะยังคงรัฐบรูไน โดยมีข้าหลวงคนหนึ่งประจำอยู่ข้าหลวงนี้อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของข้าหลวงใหญ่ (High Commissioner) อังกฤษพยายามจะให้ทั้ง 3 รัฐ คือ บรูไน บอร์เนียวเหนือและซาราวัก อยู่ภายใต้การบริหารงานอันเดียวกัน และมีผู้บัญชาการเพียงคนเดียว

ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1947 อังกฤษได้ส่งเลขาธิการ (Governor General) แม็คโดนัลด์ (McDonald) เพื่อเจรจากับสุลต่านบรูไนในข้อตกลงตามข้อเสนอ 4 ฝ่ายข้างต้น ซึ่งปรากฏว่า ผ่านความเห็นชอบจากสุลต่านและสภาแห่งรัฐของบรูไน (State Council)

หลังจากนั้นอังกฤษก็ได้ส่งแอล.เอช.เอ็น.เดวิส (L.H.N.Davis) ข้าหลวงคนใหม่ของอังกฤษในบรูไน ซึ่งรับหน้าที่แรกในการให้ความเข้าใจกับประชาชนบรูไน ในระบบการบริหารงานแบบใหม่ ในช่วงนั้นมีประชาชนบรูไนที่มีการศึกษา เริ่มเข้าทำงานในหน่วยงานของรัฐบ้างแล้ว บรูไนในเวลานั้นมีสิทธิ์มากกว่ารัฐซาราวักและบอร์เนียวเหนือ

ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1920 เป็นต้นมา ชาวบรูไนเริ่มเข้าไปศึกษาในมลายามากขึ้น โดยเฉพาะในเปรัก ณ วิทยาลัยครูสุลต่านอิดริส (MPSI Maktab Perguruan Sultan Idris -MPSI) บัณฑิตที่จบจากวิทยาลัยครูแห่งนี้มีบทบาทอย่างมากในการพัฒนาและเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ จากอังกฤษ ในเดือนเมษายน 1946 ครูที่จบจาก MPSI ได้รวมตัวกันก่อตั้งขบวนการหนุ่มสาว (Barisan Pemuda) หรือ BARIP โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญในการปกป้องสถาบันสุลต่านประเทศและสิทธิชาวมลายูบรูไน BARIP หวังเป็นอย่างยิ่งว่ากลุ่มจะสามารถสนับสนุนและส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคมและเศรษฐกิจของชาวมลายูบรูไนได้ดี การเกิดขึ้นของ BARIP เป็นผลพวงจากการก่อตั้งพรรคอัมโน (UMNO) ในมาเลเซียในเดือนมีนาคม 1946 เป้าหมายสำคัญที่สุดของ BARIP คือการปลดปล่อยบรูไนเป็นเอกราช

บทบาทของ BARIP มักจะออกมาในรูปของการทำงานร่วมกับองค์กรอื่น ๆ ในมลายา เช่น สหพันธ์มลายูบรูไน (Kesatuan Melayu Brunei : KMB) ซึ่งมีเป้าหมายหลักที่เหมือนกัน กิจกรรมหลักที่ทาง BARIP จัดขึ้นมักเป็นกิจกรรมทางสังคม เช่น การอภิปรายศาสนา การเสวนาและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน แนวคิดที่เน้นสู่สังคมคือ การสร้างความเป็นหนึ่งในหมู่ชาวมลายู หรือแนวคิดชาตินิยมนั่นเอง

BARIP สามารถสร้างความกดดันให้กับรัฐบาลอังกฤษในบรูไนในระดับหนึ่งในการเรียกร้องความเป็นธรรมต่าง ๆ และสิทธิแก่ชาวมลายู BARIP เคยเรียกร้องรัฐบาลทหารของอังกฤษที่ให้ความสำคัญกับชาวจีนมากกว่าชาวมลายูโดยการขกชงชาวจีนตรงหน้าสำนักงานของอังกฤษ การเรียกร้องของ BARIP ได้รับผลสำเร็จในที่สุด นอกจากนั้น BARIP ยังได้เรียกร้องให้อังกฤษจัดทำธงประจำชาติบรูไน และชงร่วมกับธงอังกฤษ (Union Jack) เหตุผลที่ข้าหลวงอังกฤษตอบในขณะนั้นคือ ทางอังกฤษไม่มีงบประมาณพอที่จะจัดทำธงประจำชาติบรูไน ทาง BARIP จึงตัดสินใจจัดทำธงขึ้นเองประกอบด้วยสีเหลือง ขาว ดำและแดง ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ธงชาติบรูไนได้ถูกชักขึ้นสู่ยอดเสากระทั่งปัจจุบัน

บทบาทอีกประการหนึ่งของ BARIP คือ การสร้างเพลงชาติบรูไน แต่ทางอังกฤษไม่เห็นด้วยกับการมีเพลงชาติบรูไนในขณะนั้น

แม้ว่า BARIP จะแสดงบทบาทได้ในระดับหนึ่งแก่บรูไน แต่ในช่วงเวลาเพียงไม่กี่ปีหลังจากนั้นบทบาทของ BARIP เริ่มน้อยลงด้วยปัจจัยหลายอย่าง การเปลี่ยนตำแหน่งของ เฟอร์ริงรัน มูดา โอมาร์ อะลี ไซฟูคติน (Pengiran Muda Omar Ali Saifuddin) เป็นตำแหน่ง เฟอร์ริงรัน เป็นดาฮารา (Pengiran Bendahara) และยังคงอยู่ในฐานะอัครมหาเสนาบดี (Wazir) ทำให้พระองค์ไม่เคยมีเวลากับกิจกรรมของ BARIP มากนัก ในขณะเดียวกัน แกนนำของ BARIP หลายท่านต้องกลับไปศึกษาต่อที่ MPSI ส่วนที่เหลืออังกฤษพยายามดึงเข้ามาทำงานด้วยโดยมอบตำแหน่งสำคัญในราชการ ทั้งหมดเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้บทบาทของ BARIP ลดลง อย่างไรก็ตาม ประสพการณ์ที่ได้จากการทำงานด้วยกันกับอังกฤษ และนักศึกษาหรือผู้รู้ที่มีมากขึ้นในหมู่ชาวบรูไนเป็นการเปิดโอกาสอันสำคัญในพัฒนาการทางการเมืองเพื่อเรียกร้องเอกราชในอนาคต

บรูไนรัชสมัยของสุลต่านโอมาร์ อะลีไซฟูคติน ที่ 3 (1950-1967)

สุลต่านเซอร์อะห์มัด ตายูคติน เสด็จสวรรคต เมื่อ เดือนมิถุนายน ค.ศ.1950 พระองค์ไม่มีราชโอรส ดังนั้นราชอนุชาโอมาร์ อะลีไซฟูคติน จึงขึ้นครองราชย์ ทรงพระนามว่า สุลต่านโอมาร์ อะลีไซฟูคติน ซะอูดุลลอฮ์วีวัตดิน หรือสุลต่านไซฟูคตินที่ 3

สุลต่านโอมาร์ อะลี ไซฟูคตินที่ 3 เป็นราชโอรสคนที่ 7 ของสุลต่าน มุฮัมมัด ญะมาลุลอะลัมที่ 2 เป็นสุลต่านองค์ที่ 28 ของราชวงศ์ ในสมัยยังทรงพระเยาว์ พระองค์ได้ทรงศึกษา อัลกุรอาน และเมื่อพระชนม์มายุได้ 18 พรรษา ก็ได้เข้าศึกษาที่วิทยาลัยมาเลย์ (Malay College) ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์ ในปี 1932 หลังจากสำเร็จการศึกษาในปี 1936 ได้เริ่มทำงานด้านสาธารณะ กระทั่งได้รับการแต่งตั้งเป็นตำรวจในกรมป่าไม้ และต่อมาเข้ามาทำงานในกรมกฎหมาย สุลต่านได้รับความรู้ด้านกฎหมายและการบริหารจากผู้ช่วยข้าหลวงบรูไน คือ ท่านฮิวจ์ฮัลเลท (Hughes-Hallet)

ตั้งแต่ ปี 1940 จนถึงช่วงการเข้าครอบครองบรูไนของญี่ปุ่น สุลต่านได้ทำงานร่วมกับ คุณอิบรอฮิม บิน มุฮัมมัด ยะฟาร์ ซึ่งเป็นหนึ่งในคณะบริหารในสำนักงานข้าหลวงอังกฤษประจำบรูไน ส่วนในช่วงญี่ปุ่นปกครองบรูไน สุลต่านได้เรียนรู้หลายอย่างจากเจ้าหน้าที่ของญี่ปุ่น สุลต่านเคยดำรงตำแหน่งเป็นเลขานุการของข้าหลวงบรูไน คือ ท่านกิมุระ (Kimura) และเคยทำงานกับโอมิอิ (Omimi) หนึ่งในเจ้าหน้าที่ของญี่ปุ่น

นอกจากประสบการณ์การทำงานด้านราชการโดยตรง สุลต่านเคยร่วมมือกับองค์กรบรูไนอย่าง KMB ซึ่งสุลต่านเคยดำรงตำแหน่งเป็นประธานสมาคม

สุลต่านไซฟูดดิน ที่ 3 ได้รับการสถาปนาเป็นสุลต่านหลังจากที่สุลต่าน อะห์มัด ดายุดดิน ได้เสด็จสวรรคต การขึ้นครองราชย์ของสุลต่านไซฟูดดินระยะเวลา 17 ปี (1950-1967) ส่งผลคืออย่างมากต่อสภาพเป็นอยู่ของชาวบรูไน พระองค์ได้พัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาประเทศฉบับที่ 1 และที่ 2 สุลต่านมีแผนที่จะพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้เกิดความหลากหลายในที่มาของเศรษฐกิจ โดยไม่ยึดติดอยู่กับการค้าขนาน้ำมันเพียงอย่างเดียว โดยเฉพาะเศรษฐกิจที่อาจจะได้จากกิจกรรมทางการเกษตร

การนำแผนพัฒนาชาติฉบับที่ 1 (1953 - 1958) มาใช้ได้ชัดเจน เช่น จากการที่สุลต่านได้สนับสนุนการศึกษา และขยายสวัสดิการทางสังคมให้มากขึ้น สุลต่านได้สร้างโรงเรียนแห่งใหม่เพิ่มขึ้นอีก 30 โรงเรียน และมอบทุนการศึกษาให้แก่เด็กนักเรียนบรูไนได้ศึกษาต่อในต่างประเทศ สวัสดิการอื่น ๆ แก่เด็กเรียนในโรงเรียนคือ การจัดอาหารฟรีแก่เด็กเรียน การให้ความสำคัญกับสุขภาพอนามัยของนักเรียน และให้บริการสุขภาพฟรีแก่เด็กเรียนอย่างทั่วถึง

สุลต่านมีแผน และโครงการหลายอย่างด้านสวัสดิการสังคม เช่น การสร้างโรงพยาบาลการสร้างถนนหนทาง การจัดระบบไฟฟ้าอิเล็กทรอนิกส์ ระบบโทรคมนาคม และการประปา เป็นต้น ปัญหาหลักที่สุลต่านต้องเผชิญ คือ การขาดบุคลากรที่มีความสามารถในแผนและโครงการต่าง ๆ เหล่านั้น ทำให้ต้องรับคนงานที่ชำนาญเฉพาะทางจากต่างประเทศ โดยเฉพาะจากมลายาและอังกฤษ การพัฒนาตามแผนพัฒนาฉบับที่ 1 ถือว่าประสบความสำเร็จในการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อพัฒนาสู่ความก้าวหน้าต่อไปในอนาคต

สำหรับแผนพัฒนาฉบับที่ 2 (1962-1966) มีแผนงานที่กว้างขวางมากขึ้น ทั้งการเกษตร การค้าขาย การสร้างโรงงาน และโครงสร้างพื้นฐาน สุลต่านได้สนับสนุนการปลูกข้าวให้มากขึ้นทดแทนจากการนำเข้าจากต่างประเทศ สุลต่านส่งเสริมการทำประมง และการปศุสัตว์ให้มากขึ้นด้วย

ในส่วนของการส่งเสริมการค้าขาย สุลต่านได้เปิดท่าเรือใหม่ขึ้นที่มัวรา ให้เป็นท่าเรือที่เรือต่าง ๆ สามารถเทียบท่าโดยไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมใด ๆ นอกจากนั้นสุลต่านได้สร้างสถานที่เพื่อฝึกอบรมชาวบรูไนในงานอาชีพต่าง ๆ แล้วนำมาเป็นคณงานในภาคต่าง ๆ แทนที่คณงานจากต่างประเทศ

รัฐได้จัดสร้างโรงงานใหม่ ๆ หลายประเภท โดยในระยะแรกจะสร้างโรงงานเพื่อผลิตผลิตภัณฑ์ซึ่งได้จากกาน้ำมันดิบ เช่น โรงงานพลาสติก จากนั้นรัฐได้สร้างโรงงานประเภทอื่นอีก เช่น โรงงานผลิตกระดาษ ผลิตอุปกรณ์สร้างอาคารบ้านเรือน และโรงงานแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลาและสัตว์ทะเลอื่น ๆ

สิ่งที่รัฐบาลให้ความสำคัญมากที่สุดในการสร้างศักยภาพของรัฐ คือ การพัฒนาในกิจการน้ำมัน และการพัฒนาการศึกษา

หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา บ่อน้ำมันหลายแห่งถูกกระเปิดจนต้องมีการทำนุดูแลกันใหม่ บ่อน้ำมันที่ซีเรียถือเป็นแหล่งใหญ่ที่สุดของบรูไน สถิติในปี 1956 สามารถขุดเจาะน้ำมันได้สูงสุดถึง 141,700 บาร์เรลต่อวัน รัฐบาลจำเป็นต้องให้สัมปทานแก่บริษัท Shell อีกบริษัทหนึ่งเพื่อควบคุมการผลิตน้ำมันอย่างทั่วถึง และในปี 1963 บริษัท Shell ได้สำรวจพบแหล่งน้ำมันอีกแห่งหนึ่งที่อัมปาตะวันตกเฉียงใต้ (South West Ampa)

อีกด้านหนึ่งที่สำคัญไม่แพ้กันก็คือการพัฒนาด้านการศึกษา ในช่วงเกิดสงครามแปซิฟิกนั้นบรูไนมีโรงเรียนที่เปิดการสอนทั้งหมด 24 แห่ง ซึ่งมีทั้งโรงเรียนมลายู และโรงเรียนของอังกฤษ สำหรับโรงเรียนอังกฤษเปิดครั้งแรกในปี 1951 โดยอังกฤษให้ชื่อโรงเรียนว่าวิทยาลัยสุลต่านโอมาร์ อาลี ไซฟุดดีน เพื่อให้เกียรติแก่สุลต่าน ส่วนอีกแห่งหนึ่งคือ Seria Government School ซึ่งเปิดในปี 1957 (ต่อมาให้ชื่อว่าวิทยาลัยแอนโทนี เอเบล Anthony Abell Colleg-AAC) โรงเรียนทั้งสองแห่งนี้ถือว่าเป็นโรงเรียนหลักของอังกฤษในระดับมัธยมศึกษา ก่อนปี 1953 ส่วนมากนักเรียนจำนวนมากที่จะเรียนในระดับมัธยมศึกษาต้องเดินทางไปเรียนในกุจิงของซาราวัก บ้างก็ไป อังกฤษ สิงคโปร์ วิทยาลัยมาเลย์ในกัวลาแกงซาร์ รัฐเปรัก และบ้างก็ไปเรียนที่ลาบวน

ในกรณีของโรงเรียนมลายูนั้น ดำเนินไปอย่างช้ามาก อาจเป็นเพราะปัจจัย 2 อย่าง ทั้งจากผู้ปกครองที่ไม่ค่อยเห็นด้วยกับการส่งบุตรหลานเรียนในระบบโรงเรียน และความยากลำบากในการเดินทางจากบ้านสู่โรงเรียน ส่วนปัญหาทางรัฐก็คือ การประชาสัมพันธ์เพื่อให้ประชาชนให้ความสำคัญกับการศึกษายังไม่ได้ผลเท่าที่ควร และนั่นเป็นเพียงโรงเรียนในระดับประถมศึกษา ส่วนในระดับมัธยมศึกษาเพิ่งจะเปิดสอนแห่งแรกในปี 1966 นี้เอง คือ โรงเรียน Menengah Melayu Pertama (SMMP) ตั้งอยู่ในตัวเมืองบรูไน ในทางกลับกันโรงเรียนชาวจีนสามารถก่อตั้งก่อนหน้านั้นอีกคือ ในปี 1951 โดยครั้งแรกสามารถรองรับนักเรียนในระดับมัธยมต้น

ในระยะแรกบัณฑิตบรูไนที่มีอยู่ มีไม่เพียงพอสำหรับความต้องการของโรงเรียน ครูผู้สอนหลายคนส่งมาจากมลายา และเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนครูผู้สอน รัฐบาลได้ส่งครูผู้สอนไปยังศูนย์ฝึกครูกี Kirkby ในประเทศอังกฤษ อย่างไรก็ตามมีเพียงชาวบรูไนคนเดียวเท่านั้นที่ถูกส่งไปเรียนจบและกลับมาพัฒนาประเทศ กระทั่งในปี 1956 บรูไนได้จัดสถาบันฝึกสอนขึ้นในบรูไนเป็นครั้งแรก เรียกว่า ศูนย์ฝึกหัดครูบรูไน (Brunei Teacher Training Center – BTTC) และวิทยาลัยแห่งนี้ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น วิทยาลัยครูมลายูบรูไน (Maktab Perguruan Malayu Brunei – MPMB) กระทั่งปัจจุบัน

นอกจากสุลต่านจะให้ความสำคัญกับการผลิตครูผ่านวิทยาลัยครูแล้ว การศึกษาเฉพาะทางด้านอื่น ๆ พระองค์ก็ให้ความสำคัญด้วย และในฐานะที่บรูไนเป็นรัฐที่ส่งออกน้ำมันทางรัฐจึงได้ก่อตั้งโรงเรียนพาณิชย์ขึ้น เพื่อจะได้สร้างนักธุรกิจรุ่นใหม่ ๆ ขึ้นอย่างต่อเนื่อง (เปิดในปี 1951) และในปี 1965 รัฐยังได้ก่อตั้งโรงเรียนเฉพาะทางด้านวิศวกรรมเป็นแห่งแรกอีกด้วย โดยให้ชื่อว่า โรงเรียนวิศวกรรมเจฟริบูลเกียห์ที่เมืองกัวลาเปือเลต (The Jefri Bolkihah School of Engineering, Kuala Belait) ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น The Jefri Bolkihah College of Engineering และเฉพาะทางด้านเทคนิคอีกแห่งหนึ่ง คือ The Sultan Saiful Rijal School of Building (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น Sultan Saiful Rijal Technical College)

การพัฒนาการศึกษาที่ขาดเสียไม่ได้เลยของบรูไน คือการศึกษาด้านศาสนา ซึ่งที่จริงแล้ว ตั้งแต่ปี 1931 เป็นต้นมา การสอนศาสนาถือว่าเป็นหนึ่งในรายวิชาของโรงเรียนมลายู อย่างไรก็ตามรูปแบบ และโครงสร้างการเรียนการสอนศาสนาสมัยนั้นยังอ่อนมาก จนมีการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ความจำเป็นที่จะต้องมีวิชาศาสนาในโรงเรียนของรัฐซึ่งมีเวลาการสอนค่อนข้างจำกัด จึงจำเป็นต้องวางรูปแบบใหม่เพื่อให้ นักเรียนได้มีโอกาสเรียนศาสนามากขึ้น รัฐจึงขอเจ้าหน้าที่ด้านศาสนา 2 ท่านจากรัฐยะโฮร์ในมลายาในปี 1954 เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ที่จะเปิดสอนวิชาศาสนา และเมื่อได้เปิดโรงเรียนสอนศาสนาแล้ว รัฐได้นำครูสอนศาสนาจากยะโฮร์เข้ามาสอนด้วยในระยะแรก นักเรียนที่มีผลการเรียนดีและสนใจที่จะเรียนศาสนาจะได้รับทุนรัฐบาล (ตั้งแต่ปี 1950 เป็นต้นมา) ไปศึกษาในโรงเรียน Al-Juned Arabic School ของสิงคโปร์ และอาจส่งไปเรียนต่อในวิทยาลัยอิสลาม ที่กัวลาลัมเปอร์ (มาเลเซีย) และต่อด้วยมหาวิทยาลัยอัล-อัสฮ์รในอียิปต์ สำหรับโรงเรียนศาสนาแห่งล่าสุดของรัฐก็คือ โรงเรียนอาหรับ ฮัสซะนัลโบลเกียห์ โรงเรียนมัธยมอาหรับ ฮัสซะนัลโบลเกียห์ ซึ่งโรงเรียนแห่งนี้จะรับเฉพาะเพศชาย

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า บรูไนในยุคแผนพัฒนาฉบับที่ 2 นั้นมีแผนงานต่าง ๆ ที่กว้างขวางขึ้น การพัฒนาด้านคมนาคม และสวัสดิการถือว่าสำคัญเช่นกัน ทางรัฐได้สร้างถนนหนทางให้มีความสำคัญกับการขนส่งสินค้าทั้งทางเรือและเครื่องบิน และรัฐได้มีการพัฒนาระบบการบินพลเรือนให้ดีขึ้น

ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1950 เป็นต้นมา ระบบถนนหนทางในบรูไนมีอยู่อย่างจำกัด การเดินทางระหว่างบรูไน กัวลาบีเอลดและซีเรียจะใช้เส้นทางเรือและถนนเลียบชายฝั่งเท่านั้น และการสร้างถนนในบริเวณดังกล่าวทำขึ้นเพื่อความสะดวกแก่การขนส่งน้ำมันเท่านั้น การสร้างถนนเกิดขึ้นต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฉบับที่ 1 และฉบับที่ 2 ในปลายทศวรรษที่ 1950 และต้นทศวรรษ 1960 ระบบถนนหนทางดีขึ้นมากสามารถไปมาหาสู่ได้สะดวกมากขึ้นเป็นลำดับ

สำหรับการบินพลเรือนมีการพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ พัฒนาจากที่บรูไนไม่เคยมีสนามบินเป็นของตนเอง จนสามารถมีสนามบินเป็นของตนเอง โดยเริ่มสร้างในปี 1966 ก่อนหน้านั้นการไปบรูไนโดยเครื่องบินจะต้องแวะลาบวนก่อนและต่อด้วยเรือไปยังบรูไน

ช่วงทศวรรษที่ 1950 เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในบรูไนเมื่อบรูไนมีการเขียนรัฐธรรมนูญขึ้นเป็นครั้งแรก สุลต่านได้ตั้งคณะกรรมการ 7 ท่าน โดยทำหน้าที่ในการสำรวจความคิดเห็นของราษฎร และให้รายละเอียดเกี่ยวกับการร่างรัฐธรรมนูญใน 4 เขตของบรูไน เมื่อรวบรวมเป็นรายงานแล้วได้มีการประชุมหารือกัน 2 ฝ่าย (บรูไนกับอังกฤษ) และที่ประชุมเห็นควรที่จะให้จัดตั้งสภาที่ปรึกษาประจำเขต เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ให้ละเอียดมากขึ้น ในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน

ส่วนในด้านการร่างรัฐธรรมนูญนั้น หลังจากที่สุลต่านโอมาร์ อะลี ไชฟูดินขึ้นครองราชย์ พระองค์ทรงเห็นว่าความเชื่อถือของประชาชนที่มีต่อสถาบันสุลต่านกำลังลดลงเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในรัฐสมัยของสุลต่านอะห์มัด ตะบูคดิน พระองค์ทรงเห็นว่าบรูไนน่าจะมีรัฐธรรมนูญของตนเอง สนธิสัญญา ปี 1906 ทำให้กฎหมายบรูไนที่สุลต่านมุฮัมมัดฮาซัน (1582-1598) ได้จัดทำนั้น ได้ลบลบบาทหลวง ตรงกันข้ามข้าหลวงกลับมีอำนาจล้นฟ้า

เพื่อให้ทันกับยุคสมัย สุลต่านโอมาร์ อะลี ไชฟูดิน ได้พยายามเป็นอย่างมากในการที่จะให้บรูไนมีรัฐธรรมนูญของตนเอง และได้เริ่มด้วยการประชุมปรึกษาหารือกับเจ้าหน้าที่ระดับสูงของอังกฤษ ฝ่ายอังกฤษก็เห็นด้วย ครั้นเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1953 จึงได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาเพื่อร่างรัฐธรรมนูญใหม่ บทบาทที่สำคัญของคณะกรรมการชุดนั้นคือ

การขอมติประชาชนโดยส่งตัวแทนไปยังเขตเมือง และชนบท เพื่อถามประชาชนว่าควรร่างรัฐธรรมนูญใหม่หรือไม่ และคำตอบของประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่าควรจัดทำ

ก่อนที่คณะกรรมการจะส่งรายงานไป คณะกรรมการได้ไปเยี่ยมสหพันธรัฐมลายา เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการจัดทำรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ และเกิดประโยชน์มากที่สุดแก่ประชาชน

เมื่อได้รับการรายงานจากคณะกรรมการ สุลต่านจึงได้นำรายงานดังกล่าว ปรีกษาหารือกับข้าหลวงอังกฤษ แต่ข้าหลวงอังกฤษให้ไปปรึกษากับข้าหลวงใหญ่อังกฤษประจำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ที่สิงคโปร์) เมื่อมีการปรึกษาหารือกันจริง ๆ ใช้เวลาประมาณ 1 ปี ในระยะแรกอังกฤษไม่เห็นด้วย อังกฤษจึงได้ส่ง ฮิคคิง (Hickling) เจ้าหน้าที่ระดับสูงในซาราวักไปยังบรูไน เพื่อศึกษาข้อเท็จจริง ความเป็นไปได้ของการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ช่วงที่กำลังจะนำเรื่องเสนอไปยังอังกฤษ ก็ได้เกิดพรรคประชาชนบรูไนขึ้น (Parti Rakyat Brunei) ซึ่งนำโดย เอ.เอ็ม.อะซาฮารี (A.M.Azahari) พรรคนี้สามารถดึงดูดประชาชนให้เข้าร่วมในแนวทางของพรรค พรรคพยายามเรียกร้องความเป็นมลายู และการปฏิรูประบบการเมืองการปกครองของบรูไน

แนวทางในการปฏิรูปการเมืองการปกครองระหว่างสุลต่านกับพรรคประชาชนบรูไน มีความแตกต่างกับในรายละเอียด เช่น ตามแนวทางของพรรค สมาชิกรัฐสภา 2 ใน 3 ควรมาจากการเลือกตั้งของประชาชนในขณะที่ตามแนวของสุลต่าน สุลต่านจะเป็นผู้แต่งตั้งสมาชิกรัฐสภาดังกล่าว ตามแนวทางของพรรคต้องการให้สิทธิทางการเมืองแก่ชนในชาติ ในขณะที่สุลต่านให้สิทธิแก่ชาวมลายูเป็นหลัก อำนาจของสุลต่านมีมากกว่าพรรคขณะที่พรรคพยายามจะลดอำนาจของสุลต่าน และที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือ พรรคต้องการเอกราชโดยตรงจากอังกฤษไม่ต้องการจักรวรรดินิยม แบบใหม่ ขณะที่สุลต่านยังประนีประนอมโดยจะยึดอยู่กับอังกฤษในบางส่วนแม้จะเป็นเอกราชแล้ว เช่นเกี่ยวกับการทหาร เป็นต้น

การเจรจาดังกล่าวระหว่างสุลต่านกับรัฐบาลอังกฤษได้เกิดขึ้นในเดือนกันยายน 1959 โดยสุลต่านได้นำร่างรัฐธรรมนูญที่ได้ร่างขึ้นใหม่ นำเสนอแก่รัฐบาลอังกฤษ อังกฤษเห็นชอบด้วยกับรัฐธรรมนูญดังกล่าว

สาระสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ คือ การให้อำนาจมากขึ้นแก่สุลต่านในเรื่องที่เกี่ยวกับกิจการภายในประเทศ ยกเลิกตำแหน่งข้าหลวงประจำบรูไนตามรัฐธรรมนูญ แต่จะมีข้าหลวงใหญ่สำหรับอาณานิคม แต่ถูกจำกัดสิทธิและอำนาจลงจากเดิม เช่น เดิมข้าหลวงมี

อำนาจทุกอย่าง นอกจากเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนา แต่สำหรับรัฐธรรมนูญใหม่ ข้าหลวงใหญ่มีอำนาจเฉพาะด้านการทหาร กลาโหม และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม หลังจากที่สุลต่านได้กลับจากลอนดอน พรรคประชาชนบรูไน เริ่มเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ โดยเฉพาะการให้สิทธิแก่สุลต่านมากเกินไป สิทธิตรงนี้น่าจะอยู่กับประชาชน และประชาชนมีอำนาจในการจะเลือกใครก็ได้เป็นผู้นำประเทศ ตามทัศนคติของสุลต่านการได้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ถือเป็นการเริ่มต้นเพื่อจะได้เรียกร้องเอกราชในอนาคตต่อไป เพราะสุลต่านเห็นว่า ถ้าจะประกาศเอกราชอย่างสมบูรณ์ อังกฤษคงไม่ยินยอมอย่างแน่นอน

บรูไนและแนวคิดในการรวมประเทศ “มาเลเซีย”

แนวคิดในการรวมประเทศ “มาเลเซีย” เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นจากตงกู อับดุลเราะห์มาน นายกรัฐมนตรีสหพันธรัฐมลายา ในอันที่จะรวมอาณาเขตที่เป็นของแหลมมลายูทั้งหมด ทั้งในแหลมมลายูและเกาะบอร์เนียว ซึ่งรวมถึงบรูไนด้วย ความเป็นจริงแล้ว อังกฤษเองก็อยากจะรวมรัฐต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน เพื่อความสะดวกในการครอบครอง โดยเฉพาะรัฐซาบাহ์ ซาราวัก และบรูไนอังกฤษต้องการรวมไว้ด้วยกันตั้งแต่ ค.ศ. 1953 แต่บรูไนไม่เห็นด้วย เพราะบรูไนต้องการเป็นรัฐบาลของตนเอง ในฐานะที่เคยเป็นรัฐอิสระมาก่อน ซึ่งต่างจากซาบাহ์ และซาราวัก และอีกเหตุผลหนึ่งก็คือ บรูไนมีทรัพยากรน้ำมันอันสมบูรณ์ในขณะที่ซาบাহ์และซาราวักมีฐานะยากจน

อย่างไรก็ตาม สุลต่านมิได้ปฏิเสธแนวคิดของตงกูอับดุลเราะห์มานโดยสิ้นเชิง ในระยะแรกสุลต่านเห็นด้วยกับแนวคิดนี้ แต่จำเป็นต้องศึกษาในรายละเอียดอีกมาก หากบรูไนเข้าร่วมกับมาเลเซียแล้ว บรูไนจะได้อะไร ปัญหาหลักที่เกิดขึ้นก็คือ หากเข้าร่วมกับมาเลเซียแล้ว สิทธิและอำนาจหน้าที่ของสุลต่านที่มีอยู่ในรัฐธรรมนูญ 1959 จะเป็นอย่างไร ซึ่งจะต้องเปลี่ยนแปลง ปัญหาต่อมาก็คือ มาเลเซียมีการปกครองแบบรัฐสภา ซึ่งมีความแตกต่างกับบรูไนที่ยังคงอำนาจของสุลต่านอยู่

ครั้งหนึ่งสุลต่านเคยเสด็จไปลอนดอน (1963) และพบปะกับนายกรัฐมนตรื ฮาโรลด์ แม็คมิลแลน (Harold Mac Millan) ฮาโรลด์ แม็คมิลแลน ได้ให้ทัศนะว่า บรูไนควรเข้าร่วมกับมาเลเซียแต่สุลต่านก็ปฏิเสธเพราะศึกษาแล้วเห็นว่า บรูไนจะเสียประโยชน์มากกว่าจะได้รับประโยชน์เมื่อรวมกับมาเลเซีย

เหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้สุลต่านไม่ยอมรวมตัวเป็นมาเลเซีย ก็คือ เงื่อนไขด้านผลประโยชน์จากน้ำมัน โดยมาเลเซียกำหนดไว้ว่าหลังจากรวมกันแล้ว 10 ปีผลประโยชน์จากน้ำมันทั้งหมดจะให้รัฐบาลกลางเป็นผู้ดูแล และการค้นพบวัตถุคิใหม่ ๆ ต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาลกลาง แนวคิดนี้บริษัทน้ำมันเชลล์ในบรูไนก็ไม่เห็นด้วย เพราะไม่รู้ว่บริษัทต้องเสียผลประโยชน์อะไรบ้างจากการรวมของบรูไนกับมาเลเซีย

อีกสาเหตุหนึ่งที่สุลต่านไซฟูคตินไม่พอพระทัย คือ การจัดอันดับสุลต่านในการที่จะพลัดกันเป็นพระราชาริบัติของมาเลเซีย สุลต่านบรูไนถูกจัดอันดับอยู่หลังสุด (The most Junior member) ดังนั้น ถึงแม้ว่าคนคู่อับดุลเราะห์มาน พยายามให้ Lord Silbirk ข้าหลวงอาณานิคมในอาเซียอาคเนย์ เข้าไปเกลี้ยกล่อมสุลต่านไซฟูคตินแต่สุลต่านไซฟูคตินมีจุดยืนที่มั่นคงไม่ยอมเข้าร่วมเป็นมาเลเซีย ในเดือนกรกฎาคม 1963 ข้อตกลงมาเลเซีย (Malaysia Agreement) ได้มีการลงนาม โดยไม่มีบรูไน

กบฏบรูไน ปี 1962

กบฏบรูไน ปี 1962 เกิดขึ้นจากการยุบของพรรคประชาชนบรูไน โดยได้จัดตั้งประเทศสหพันธรัฐกาลิมันตันเหนือ (NKKU) ในการนี้ก็มีการจัดตั้งกองทัพอย่างลับ ๆ เรียกกันว่า "TNKU" เป้าหมายสำคัญในการก่อกบฏในครั้งนี้ก็เพื่อจัดตั้งรัฐใหม่ที่รวมเอาซาบาวห์ ซาราวักและบรูไนเข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นแนวคิดที่อังกฤษก็เห็นด้วยตั้งแต่แรกแล้ว เป้าหมายต่อมาก็คือลดอำนาจสุลต่านลงหากประสบความสำเร็จ เอ.เอ็ม.อะซาฮารีผู้นำพรรคก็จะได้เป็นนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และการต่างประเทศ ส่วนสุลต่านจะเป็น ประมุขของประเทศ เป็นเพียงสัญลักษณ์ ของชาติเท่านั้น ไม่มีอำนาจและบทบาททางการเมืองใด ๆ ทั้งสิ้น

พรรคประชาชนบรูไนเรียกร้องให้ประชาชนเข้าร่วมขบวนการ โดยการอ้างว่าสุลต่านยอมรวมตัวกับมาเลเซีย ซึ่งพรรค ไม่เห็นด้วย

แม้ว่าสุลต่านจะทราบข่าวแล้วว่ามีกาตั้งกองทัพจริง โดยได้รับทราบจากนายทหารอินโดนีเซีย ตามชายแดนในเกาะกาลิมันตัน แต่พระองค์ยังเชื่อว่า ราษฎรของพระองค์ไม่กบฏต่อพระองค์ไม่ต่อต้านพระองค์ เพราะที่ผ่านมาพระองค์ได้พัฒนาประเทศบรูไนจนเป็นที่พึงพอใจของประชาชนแล้ว น้ำมันที่มีอยู่ในประเทศก็ทำให้ราษฎรมีฐานะดีขึ้น อย่างไรก็ตาม ในที่สุดการกบฏก็ได้เกิดขึ้นในช่วงปลายปี 1962 พวกกบฏได้รวมตัวกันที่นอกตัวเมืองบันดาร์บรูไน และมีประชาชนบางส่วนเข้าสมทบ เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 1962 เวลาประมาณ 2.00 น. พวกกบฏได้เคลื่อนตัวควบคุมสถานีตำรวจ ด้านหน้าพระราชวัง โรงไฟฟ้า สุลต่านมิได้มีการเตรียมรับแต่อย่างใด แต่ด้วยความช่วยเหลือจากอังกฤษและมาเลเซีย ทำให้กบฏถูกล้อมและยอมจำนนในที่สุด

ขณะที่กลุ่มก่อการกบฏกำลังปฏิบัติการอยู่นั้น เอ.เอ็ม.อะซาฮารี อยู่ในมนิลา เพื่อจะเดินทางไปสหประชาชาตินิวยอร์ก เพื่อเรียกร้องเอกราช แต่ทางฟิลิปปินส์ปฏิเสธไม่ออกวีซ่าให้ ในขณะที่อังกฤษยกเลิกเอกสารของเขาทั้งหมด เขาจึงจัดตั้ง NKKU ในฟิลิปปินส์อีก โดยได้รับการสนับสนุนจากบุคคลบางกลุ่มในฟิลิปปินส์

สรุปความสำเร็จของสุลต่านโอมาร์อะลีไซฟุดดินที่ 3

สุลต่านโอมาร์อะลีไซฟุดดินประสบความสำเร็จอย่างสูงในการพัฒนาประเทศตามแนวทางในแผนพัฒนาประเทศทั้งสองฉบับ ความสำเร็จประการสำคัญของพระองค์คือการร่างรัฐธรรมนูญบรูไนเป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1959 ทำให้ชาวบรูไนมีสิทธิทางการเมืองมากขึ้น ในด้านการศึกษาพระองค์ได้นำภาษามลายูมาใช้ในสถาบันการศึกษาอย่างจริงจัง และชาวบรูไนมีโอกาสศึกษาต่อในต่างประเทศมากขึ้นเป็นลำดับ นอกจากนั้นพระองค์ยังประสบความสำเร็จในการกำหนดแผนการจัดตั้งฐานทัพเรือของบรูไนเอง และประกาศใช้เงินตราของบรูไนเองในปี 1967 ด้วยผลงานที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาประเทศ พระองค์จึงได้รับสมญานามว่า "นักสถาปิตยกรรมแห่งบรูไนสมัยใหม่" นอกจากนั้นสุลต่านโอมาร์อะลีไซฟุดดินที่ 3 ยังเป็นที่รู้จักในนาม "ยังเตอร์อามัตมุสยาบาคุกาเซอร์เบกาวันสุลต่าน" อีกด้วย (ชื่อเมืองหลวงบรูไนปัจจุบันตั้งชื่อตามชื่อสุลต่านองค์นี้เอง)

สุลต่านฮัจญ์โอมาร์อะลีไซฟุดดินที่ 3 ได้สละราชบัลลังก์ให้ราชโอรสเมื่อวันที่ 4 ตุลาคม ค.ศ. 1967 พระองค์ได้เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ 8 กันยายน ค.ศ. 1986

ประวัติการเข้ามาและการเผยแพร่ศาสนาอิสลามในประเทศบรูไน

ประวัติการเข้าไปของศาสนาอิสลามในประเทศบรูไน

การนับถือศาสนาในประเทศบรูไนยังคงมีความเชื่อดั้งเดิมแบบชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั่วไป เช่น การบูชาอัญด้วยสัตว์ที่มีชีวิต เมื่อยอมรับนับถือศาสนาอิสลามจากมะละกา ประชาชนถูกห้ามไม่ให้กินหมู ถ้าขัดขืนจะถูกประหาร จากหลักฐานของจีน คือ บันทึกของ เจ้าจูกั๋ว บรรยายว่า “ชาวจีนใช้เวลาประมาณ 30-45 วัน เดินทางจากแผ่นดินใหญ่มายังบรูไน และตลอดคริสต์ศตวรรษที่ 15 ชาวจีนจำนวนมากตั้งถิ่นฐานตลอดแนวชายฝั่งแม่น้ำกินาบาตันกัน (Kinabatangan) ในบอร์เนียวเหนือ และครั้งหนึ่งน้องสาวขององซัมปิง (Ong Sum Ping) ผู้ปกครองชาวจีนได้แต่งงานกับสุลต่านมุฮัมมัด (ค.ศ.1362-1402) ซึ่งเป็นสุลต่านองค์แรกที่ยอมรับศาสนาอิสลามเข้าสู่ราชวงศ์บรูไน”

สุลต่านองค์แรกที่เข้ารับอิสลาม คือ อะวัง อะลัก เบอตาตาร์ เมื่อรับอิสลามแล้วเปลี่ยนชื่อเป็น สุลต่านมุฮัมมัดซาลห์ ในรายงานของคาอิตะอิมามชะฮูบ ได้ระบุไว้ว่า “...รัฐบาลแรกของบรูไนที่นำอิสลามมาเผยแพร่ตามบทบัญญัติของนบีมุฮัมมัดคือลฯ ก็คือสุลต่านมุฮัมมัดซาลห์....

แม้ว่าศาสนาอิสลามเริ่มปรากฏชัดในสมัยของสุลต่านมุฮัมมัดซาลห์ แต่ศาสนาอิสลามเข้าสู่บรูไนก่อนหน้านี้อแล้ว เพราะบรูไนเป็นเมืองท่ามีพ่อค้ามุสลิมจากอาหรับ เปอร์เซีย เข้าไปทำการค้าขายอยู่ก่อน ตามบันทึกของจีน ในปี ค.ศ. 977 กษัตริย์บรูไนส่งคณะทูตไปยังจีน โดยมีผู้นำคณะเป็นมุสลิมดังได้ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น

เมื่อสุลต่านเข้ารับอิสลามเป็นมุสลิมแล้ว นักเผยแพร่ศาสนาอิสลามก็ได้เผยแพร่อย่างเปิดเผย และได้เผยแพร่อีกกว้างขวางในสมัยสุลต่านซารีฟ อะลี ซึ่งเป็นผู้มีสายเลือดจากท่านศาสนานบีมุฮัมมัดคือลฯ โดยตรง สุลต่านซารีฟ อะลีเองก็ได้เผยแผ่ศาสนาอิสลามจนประสบผลสำเร็จโดยดี และสุลต่านสุไลมานราชโอรสทรงทำนุบำรุงศาสนาอิสลามเป็นอย่างดีเสมือนพระราชบิดา ต่อมาสุลต่านโบลเกียห์ โอรสสุลต่านสุไลมานก็ได้เผยแผ่อิสลามไปจนถึงซูลู ซาลูดัง และมนิลาอีกด้วย

การปกครองของสุลต่านองค์ต่อมาที่ล้วนแล้วได้ส่งเสริมพัฒนาศาสนาอิสลามเป็นอย่างดี จนบรูไนมีอิศละมาอุมายและเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่อิสลามในภูมิภาคนี้ ซึ่งเผยแผ่ศาสนาอิสลามจนถึงฟิลิปปินส์ ซึ่งมีหลักฐานเป็นบันทึกของชาวสเปนในฟิลิปปินส์ว่าวันที่ 19 เมษายน ค.ศ.1578 ศาสนาอิสลามไปถึงมาลาอัน มนิลา มินโคโร.....”

การเผยแผ่อิสลามของมลายู บรูไน มิใช่ด้วยการค้าเท่านั้นแต่ยังอาศัยการแต่งงานอีกด้วย

การเผยแผ่ศาสนาอิสลามในหมู่เกาะทางทิศตะวันออกของมาเลเซีย ซึ่งรวมถึงเกาะลูซอน (Luzon) จีอู (Cebu) โอตัน (Otan) และรวมถึงหมู่เกาะอื่น ๆ ส่วนทางทิศตะวันออกของอาจะห์นั้นสามารถแทนที่มะละกาได้ ในปี ค.ศ.1447-1451 อิสลามได้เจริญขึ้นในมัฆปาหิต ในระหว่างรัชสมัยของกัรตาวิจายา (Kartawijaya) และในปี ค.ศ. 1521 ศาสนาอิสลามได้เข้าสู่หมู่เกาะมะละก้าอันรวมถึงหมู่เกาะอัมบน และบันดา (Ambon and Banda)

โดยทั่วไปกล่าวกันว่าอิสลามได้เผยแผ่ในตะวันออกเฉียงใต้ในคริสต์ศตวรรษที่ 15-16 ซึ่งเป็นเวลาเดียวกันกับที่มัสฮับชาฟีอีได้เผยแผ่อย่างกว้างขวาง โดยผู้ปกครองประเทศ แต่ในความเป็นจริงแล้วอิสลามได้เข้าไปในประเทศบรูไนหลังจากมะละกาเข้าไปตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 10 ซึ่งในกรณีนี้มีหลักฐานที่ชัดเจนได้กล่าวไว้ แต่ในสมัยนั้นอิสลามเป็นที่ยอมรับจากประชาชนเพียงกลุ่มน้อยเท่านั้นจากชาวชนบทและพ่อค้า การที่ศาสนาอิสลามเป็นที่ยอมรับอย่างเบาบางในพื้นที่บริเวณนี้ อาจเป็นเพราะมีการแข่งขันกับศาสนาฮินดู เพราะในสมัยนั้นศาสนาฮินดูได้เข้าไปและมีพลังมากมายแล้วก่อนที่อิสลามจะเข้า แต่หลังจากที่ศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธเสื่อมลงในคริสต์ศตวรรษที่ 13 ก็เป็นโอกาสที่อิสลามจะเป็นที่ยอมรับในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งรวมถึงประเทศบรูไนด้วย เมื่ออิสลามได้รับการยอมรับจากประชาชนและผู้ปกครองประเทศก็เป็นหนทางการนำไปสู่การก่อตั้งราชวงศ์อิสลามมาเลย์แห่งบรูไน (Malay Islamic Monarchy in Brunei) ขึ้น และเมื่ออิสลามเริ่มเผยแผ่ในบริเวณกว้าง ซึ่งมีศูนย์กลางจากประเทศบรูไนสู่พื้นที่รอบ ๆ เช่น ประเทศฟิลิปปินส์ และตลอดเส้นทางของเกาะบอร์เนียว เหตุการณ์ดังกล่าวนี้เกิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 16 ซึ่งในศตวรรษนี้เองที่นักวิชาการได้ตีความที่ผิด ๆ ว่า อิสลามเพิ่งเข้ามาสู่บรูไน แต่ในความเป็นจริงแล้วในช่วงนี้อิสลามได้เจริญถึงขีดสูงสุดแล้ว

อาณาจักรที่เกิดขึ้นเริ่มแรกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ อาณาจักรศรีวิชัยซึ่งผู้คนที่นับถือศาสนาพุทธ และหลังจากนั้นก็เป็อาณาจักรมัชปาหิตผู้คนนับถือศาสนาฮินดู ซึ่งมีอำนาจและล่มสลายไปในที่สุด ทำให้บอร์เนียวและเกาะอื่นใกล้ ๆ เป็นอิสระจากการครอบงำของฮินดู สุลต่านมุฮัมมัดเป็นสุลต่านที่มีบทบาทมากที่สุดในคริสต์ศตวรรษที่ 16 เมื่อประเทศบรูไนได้แยกตัวอิสระจากบอร์เนียวและได้จัดตั้งเป็นรัฐอิสลาม (Islamic State) ภายใต้การปกครองของอิสลาม ประชาชนได้รับการดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดี และมีความก้าวหน้ากว่าอดีต ปัจจุบันมีกษัตริย์หรือสุลต่าน คือ สุลต่านฮัจญ์อิซซหะนัลโบลเกียห์ ซึ่งเคร่งครัดในศาสนาและทะนุบำรุงศาสนาอิสลามเป็นอย่างดี

การเผยแผ่ศาสนาอิสลามในประเทศบรูไน

สุลต่านองค์แรกของบรูไนที่เข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม คือ อะวัง อะลัก เบอตาตาร์ (Awang Alak Betatar) และได้เปลี่ยนชื่อเป็น สุลต่านมุฮัมมัดชาห์ (Sultan Muhammad Shah) (1363-1402) ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว การเข้ารับอิสลามของสุลต่านมุฮัมมัดชาห์นี้เองทำให้อิสลามเป็นที่ยอมรับอย่างเป็นทางการว่าเป็นศาสนาประจำชาติของประเทศบรูไน ด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้ประเทศบรูไนถูกเรียกว่าเป็นประเทศ “ราชวงศ์อิสลามแห่งมาเลย์” (Malay Islamic Monarchy) ซึ่งมีองค์สุลต่านเป็นประมุขปกครองด้วยระบบการปกครองแบบอิสลาม

ในช่วงนี้เป็นช่วงที่เรียกว่า “ช่วงแห่งสันติภาพและความสงบสุข” ประเทศบรูไนจึงได้ชื่อว่า “ประเทศบรูไน ดารุสสลาม” (Brunei Darussalani) สุลต่านของประเทศบรูไนจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งได้เผยแผ่ศาสนาอิสลามในประเทศบรูไนและบริเวณใกล้เคียง และได้นำกฎหมายอิสลามมาใช้เป็นระยะ ๆ จนในที่สุดกฎหมายอิสลามกลายเป็นกฎหมายของประเทศบรูไน อย่างไรก็ตามเมื่อบรูไนตกอยู่ภายใต้อาณานิคมของอังกฤษ อังกฤษก็ได้ดำเนินนโยบายจำกัดการนำกฎหมายอิสลามมาใช้ และได้แทนที่ด้วยกฎหมายอังกฤษในที่สุด แต่เนื่องจากรัฐบาลของราชวงศ์อิสลามแห่งมาเลย์ (Malay Islamic Sultanate) ในบรูไนมีความเข้มแข็ง เพราะประชาชนของประเทศมีความเข้มงวดในการใช้กฎหมายอิสลามมาก เมื่อมิชชันนารีเข้ามาพร้อมกับกองทัพของสเปน อุละมาอู จึงเป็นหัวหอกสำคัญในการป้องกันการเผยแผ่ของศาสนาคริสต์ จนในที่สุดศาสนาอิสลามกลับมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบรูไนในทุกด้าน ที่สำคัญมีดังนี้ คือ

1) อิทธิพลทางด้านสังคม

ก่อนที่ประเทศบรูไนจะถูกรุกรานโดยอังกฤษปกครองในปี ค.ศ.1888 และ ค.ศ.1906 นั้นประเทศบรูไนเคยได้รับการกดขี่จากสเปนที่ตั้งถิ่นฐานที่ฟิลิปปินส์ ซึ่งต้องการปกครองประเทศบรูไน และต้องการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ จนกระทั่งบรูไนได้ตกเป็นประเทศอาณานิคมของสเปน ในปี ค.ศ.1576 ซึ่งในช่วงที่อยู่ภายใต้อาณานิคมของสเปนนั้น สเปนได้เผยแผ่ศาสนาต่าง ๆ ในประเทศบรูไน จุดมุ่งหมายเพื่อเผยแพร่ศาสนาคริสต์ แต่เนื่องจากความรักต่อแผ่นดินเมืองนอน สัญชาติ และศาสนาอิสลาม สุดท้ายประชาชนบรูไนก็ได้รับอิสระจากการตกอยู่ภายใต้อาณานิคมของสเปนในปี ค.ศ.1580

เป็นที่น่าสังเกตว่าการเข้ามาของชาวมุสลิมในบรูไนดารุสสลาม ซึ่งมีคาโต๊ะฮิมาม ยะอุกูป และคาโต๊ะอะฮ์มัด มันยาร อุละมาอ์ดังกล่าวนี้ได้เข้ามาในประเทศบรูไน เพราะแรงจูงใจในความสำเร็จในการยอมรับนับถือศาสนาอิสลาม และได้มองเห็นว่าบรูไนนั้นมีพลังในการที่จะช่วยเหลือพวกเขาในการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับศาสนาแก่ชาวบรูไนเอง

ความเคลื่อนไหวของบรรดาอุละมาอ์ได้แผ่ขยายไปในบริเวณกว้าง และการเผยแพร่อิสลามในคาบสมุทรนี้มีความสัมพันธ์กับการเดินทางของอุละมาอ์และนักปราชญ์ซูฟี แต่สิ่งที่อำนวยความสะดวกในการรับศาสนาอิสลามของชาวบรูไนนั้นจะมีความเกี่ยวเนื่องกับการค้าขาย การเมือง การปกครอง

2) อิทธิพลทางด้านภาษา

เมื่อศาสนาอิสลามได้เข้ามาในดินแดนแห่งนี้ ทำให้พื้นที่นี้มีอารยธรรมอย่างหนึ่งที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการศรัทธา กฎหมายต่าง ๆ จริยธรรม สติปัญญา กฎระเบียบและการเมือง การปกครองต่าง ๆ ได้ถูกทดแทนด้วยรูปแบบของอิสลาม จริยธรรมที่มลายูก็เปลี่ยนมาเป็นจริยธรรมแบบอิสลาม การศึกษาในประเทศบรูไนที่เคยศึกษาในรูปแบบการศึกษามลายูนั้นก็หันมาให้ความสำคัญกับการศึกษาศาสนาอิสลาม ซึ่งสิ่งดังกล่าวนี้สามารถที่จะเห็นได้จากงานเขียนต่าง ๆ ที่เขียนเป็นภาษามลายูอักษรยาวี ซึ่งจะกลายเป็นภาษาทางการของบรูไน ถ้าหากปราศจากภาษามลายูอักษรยาวีแล้ว ความเจริญรุ่งเรืองด้านอารยธรรมของบรูไนก็ไม่มี ผลงานต่าง ๆ ที่ปรากฏให้เห็น เช่น ตำราด้านการศึกษาต่าง ๆ ศิลปจารึก เอกสารต่าง ๆ วัฒนธรรม ประเพณี และหนังสือติดต่อดระหว่างประเทศ ทั้งหมดนี้ถูกเขียนด้วยภาษามลายูอักษรยาวีทั้งสิ้น

ส่วนงานด้านวรรณกรรมมลายูบรูไนนั้น กล่าวได้ว่า ภาษามลายูอักษรยาวีเป็นภาษาเดียวที่มีบทบาทต่อวรรณกรรมบรูไนมากที่สุด ซ้ำภาษาดังกล่าวนี้อาจใช้เป็นสื่อในการเขียนวรรณกรรมต่าง ๆ ศิลปะจารึกที่เป็นสัญลักษณ์ของชนชาติบรูไนก็ถูกเขียนด้วยภาษายาวีเช่นกันเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของบรูไนไม่ว่าที่ถูกเขียนหรือบันทึกในประวัติศาสตร์ราชวงศ์บรูไน กฎหมายบรูไน เรื่องเล่าเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของบรูไน บทกลอน เรื่องราวต่าง ๆ ดังกล่าวนี้อันล้วนแต่เขียนเป็นภาษายาวีทั้งสิ้น จากหลักฐานที่กล่าวมาทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่าอิสลามนั้นได้แผ่ขยายในบริเวณที่กว้างขวางแล้วในสมัยนั้น

3) อิทธิพลทางด้านวัฒนธรรมประเพณี

ทางด้านวัฒนธรรมประเพณีของประเทศบรูไนนั้น กล่าวได้ว่าชนชาติบรูไนนี้นั้นมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นของตนเอง วัฒนธรรมของบรูไนโดยทั่วไปแล้วจะมีความเกี่ยวข้องกับดนตรี การร้องรำทำเพลงเสียส่วนใหญ่ แต่สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ยังคงคลุมเครือและไม่ค่อยชัดเจนเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีของบรูไน บางคนกล่าวว่า ดนตรี เพลง และการเต้นรำนั้นเป็นเพียงส่วนย่อยจากพื้นฐานของวัฒนธรรมเท่านั้น บางคนมีความเห็นว่าส่วนใหญ่วัฒนธรรมของบรูไนนี้นั้นจะมีความขัดแย้งกับหลักการของอิสลาม เพื่อเป็นหลักฐานสำหรับคำกล่าวดังกล่าวนี้เราสามารถหาวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่ขัดแย้งกับอิสลาม โดยเฉพาะในด้านการเต้นรำ เครื่องดนตรี พิธีการต่าง ๆ ความเชื่อวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวนี้มีความขัดแย้งระหว่างการอนุมัติให้กระทำ (หะลาล) กับห้ามกระทำ (หะรอม) ดนตรี เพลงและการเต้นรำจะเป็นสิ่งที่หะรอม (ไม่อนุมัติ) ก็ต่อเมื่อสิ่งดังกล่าวมีพื้นฐานของการตั้งภาคีต่ออัลลอฮ์ มีการจินตนาการและทำให้เกิดพิศนยะ และการมีความสัมพันธ์กันอย่างไม่อิสระโดยไม่มีขอบเขต แต่ก็มิใช่นะ และเพลงบางประเภทที่มีความสัมพันธ์กับการสร้างพลังให้กับสังคมอิสลามในพื้นที่นั้น ๆ เช่น ดนตรีการหมุนมือ ซ้ำเป็นวิธีการสร้างพลังแห่งการต่อสู้แก่ชาวชน กลองใหญ่ (Beduk) ที่มีตามสุหร่านั้นเป็นเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งที่ใช้เป็นสัญญาณเมื่อถึงเวลาละหมาด มีการตาย เมื่อมีเหตุการณ์ร้ายแรง และวิกฤติการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นและเช่นกันเกี่ยวกับเพลงชาติบรูไนที่แสดงให้เห็นความรู้สึกรักภักดีที่ตนเอง แสดงความเคารพภักดีต่อสุลต่าน เสียสละต่อประเทศชาติ และให้คุณค่าต่อความสวยงามของประเทศบรูไน

4) อิทธิพลด้านการเมืองการปกครอง

สถานการณ์ของประเทศบรูไนเป็นเพียงแคว้นเล็ก ๆ ที่มีอิสระในกาปกครองตนเอง แต่เพื่อความอยู่รอดทำให้บรูไนต้องยอมให้การยอมรับอำนาจของรัฐหรือประเทศต่าง ๆ ได้ผลัดเปลี่ยนกันขึ้นมาครองอำนาจจนสามารถสร้างความเข้มแข็งได้มากกว่าบรูไน แม้จะตกอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐต่าง ๆ แต่บรูไนก็ยังคงรักษาสถานภาพทางการเมืองไว้ได้เป็นอย่างดีเพราะผู้ปกครองหรือสุลต่านของบรูไนพยายามหลีกเลี่ยงไม่ยุ่งเกี่ยวกับความขัดแย้งของรัฐต่าง ๆ ประเทศบรูไนเป็นประเทศที่มีการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยมีพระมหากษัตริย์หรือองค์สุลต่านมีอำนาจเด็ดขาดเพียงผู้เดียว และเป็นประมุขสูงสุดของประเทศ

หลังจากการเข้าไปของอิสลามในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 14 ประเทศบรูไนก็ได้จัดตั้งรัฐอิสลาม (Islamic State) ขึ้น และ กลายเป็นรัฐที่มีอำนาจในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความมั่นคงทางการเมืองของมลายูนั่น มีพื้นฐานการปกครองโดยองค์สุลต่านมลายูอิสลามดังที่เห็นในประเทศมลายูทั่วไป โดยเฉพาะประเทศบรูไนนั้นเป็นหลักฐานที่ชัดเจนที่แสดงให้เห็นถึงการสืบทอด ตำแหน่งในระบบการเมืองดังกล่าว บุคคลทางด้านศาสนา (Orang Ugama) เช่น ผู้พิพากษา คอเต็บ อุละมาอ์ และบุคคลอื่น ๆ ถูกกำหนดให้เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในระบบการปกครองประเทศ ซึ่งจุดประสงค์มิได้จำกัดเฉพาะเพียงเพื่อความสำคัญทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้ที่คอยตักเตือน แสดงความคิดเห็นแก่กษัตริย์ในเรื่องเกี่ยวกับการปกครอง การบริหารประเทศ กษัตริย์หรือราชวงศ์ที่ปกครองประเทศมลายูทุกประเทศที่ดำรงตำแหน่งเป็นกษัตริย์นั้นจำเป็นต้องนับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งจะเห็นได้ว่าศาสนาอิสลามนั้นไม่ใช่เฉพาะเป็นรัศมีหรือเป็นเพียงแต่กำแพงภายนอกในระบบการเมืองของชนชาวมลายูเท่านั้น แต่อิสลามนั้นได้วางระบบของการดำเนินชีวิตของความเป็นประเทศแห่งอิสลามที่มีแก่นและพื้นฐานอันมีศาสนาอิสลามเป็นศาสนาประจำชาติและรูปแบบของการปกครองประเทศ ในลักษณะนั้นอิสลามเป็นองค์ประกอบพื้นฐานในด้านปรัชญาของประเทศ และยังเป็นสิ่งที่มาแต่งเติมและเป็นแนวทางในด้านการบริหารต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการบริหารในระดับมหภาค หรือในการบริหารที่เป็นทางการ ซึ่งในที่นี้สามารถกล่าวได้ว่าประเทศบรูไนนั้นเป็นประเทศอิสลามประเทศหนึ่งเช่นเดียวกัน (Hashim Abdul Hamid, 1999 : 40-41)

5) อิทธิพลทางด้านเศรษฐกิจ

ในประเทศบรูไนได้จัดแผนพัฒนาเศรษฐกิจโดยเน้นการพัฒนาคุณภาพอุตสาหกรรมที่ส่งเสริมและสนับสนุนคือ อุตสาหกรรมทอผ้าและสิ่งทอ เซรามิก เฟอร์นิเจอร์ และอาหาร ปัญหาในประเทศบรูไนคือปัญหาเกี่ยวกับแรงงานหรือผู้ชำนาญงานยังขาดแคลนอยู่ และอีกปัญหาหนึ่งคือ ประชาชนส่วนใหญ่ไม่นิยมทำงานเอกชน ยังมีค่านิยมที่ต้องเข้ารับราชการเนื่องจากเงินเดือนและมีสวัสดิการแก่ประชาชนทุกด้าน

นักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาได้ศึกษาเกี่ยวกับระบบวัฒนธรรมของประชาชนชาวบรูไน ในวิทยานิพนธ์ของ Max Weber ได้ศึกษาพบว่า ในประเทศบรูไนนับถืออิสลามเป็นระบบวัฒนธรรมที่อยู่ภายใต้คำสอนเพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับระบบอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ในประเทศบรูไนยังชี้ให้เห็นอีกว่าวัฒนธรรมของสังคม และความเชื่อเป็นหลักคำสอนหรือมีอิทธิพลต่อการแสดงบทบาทของประชาชนในการเปลี่ยนแปลงหรือความมั่นคงทางสังคม เศรษฐกิจ (Socio Economic Changes) ประเทศบรูไนเป็นประเทศมุสลิม ซึ่งมีวัฒนธรรมมลายูและการปกครองระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่ประชาชนต่างจงรักภักดีต่อประมุขและยึดมั่นในคุณค่าทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมในอดีตได้ผสมผสานกันกับแนวความคิด อุดมการณ์ซึ่งจะนำไปสู่จุดมุ่งหมายที่พวกเขาได้ตั้งไว้ MIB (Melayu Islam Beraja-มลายู อิสลาม พระมหากษัตริย์) ยังเป็นหลักปรัชญาที่ปลูกฝังให้กับเยาวชนในประเทศบรูไนให้มีหลักยึดมั่นในจิตใจและอุดมการณ์ในการใช้ชีวิต มีบุคลิกลักษณะที่พึงประสงค์ ความสำนึกทางสังคม เช่น มีความศรัทธาอย่างมั่นคง จงรักภักดีต่อประมุข พัฒนาความเจริญก้าวหน้าให้เกิดสมดุลย์กับความต้องการ MIB นั้นยังเป็นยุทธศาสตร์หลักสำหรับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจของบรูไน